

Källan

SVENSKA LITTERATURSÄLLSKAPET I FINLAND

SLS

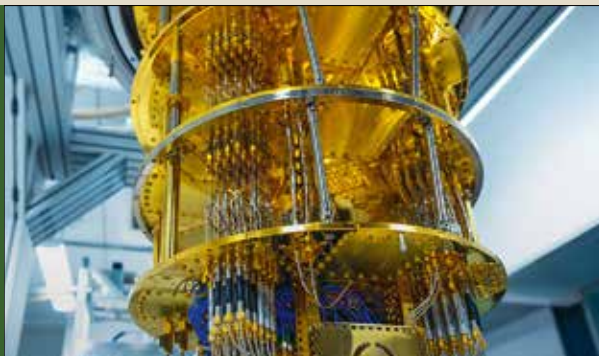

1 / 2 0 2 4

*På jakt efter
historiska
äppelsorter*

Maktspelaren
J. O. Söderhjelm

Älskade vardag • Råd till gravida på 1700-talet

INNEHÅLL

- 1 Ledare
- 5 Guldkorn ur arkivet
- 8 Äppelbladens hemlighet
- 12 Vardagen rymmer det mest banala och det allra djupaste
- 16 Strategier för finlandssvensk överlevnad
- 18 Kvantrevolutionen kommer – är du redo?
- 20 Recept för kvinnors åkommor
- 23 En musikalutbildning i grevens tid
- 24 En doldis med makt inom politik och näringsliv
- 26 En statsman i två länder
- 28 Kommunernas språkkrav har ökat över tid
- 30 Spela, läsa eller bingetitta?
- 32 Hur påverkar AI ditt liv?
- 33 Äntligen klingar Musikhusets nya orgel!
- 35 Fem frågor till Kendra Willson
- 36 Nytt ur SLS utgivning

källan

Källan. Svenska litteratursällskapet informerar 1/2024 (31:a årgången).
Utgivare: Svenska litteratursällskapet i Finland, PB 158, 00171 Helsingfors.
www.sls.fi, tfn 09 618 777, e-post: info@sls.fi

Ansvarig redaktör: Marika Mäklin. **Redaktörer:** Malin Bredbacka-Grahn, Nora Ervalahti, Carola Herberts, Hedvig Rask, Tuuli Rajavuori, Emma Tuominen. **Övriga redaktionsmedlemmar:** Patricia Berg, Nina Edgren-Henrichson, Christer Kuvaja, Kristina Linnovaara, Jonas Lång. **Layout:** Antti Pokela. **Tryck:** Nord Print Ab 2024. ISSN-L 1237-8356. ISSN (print) 1237-8356. ISSN (online) 2242-6787.

Omslag: Foto: Suvi Elo. **Arkivbildernas signum:** s. 5 SLSA 1388, s. 6 ÖTA 112, s. 7 FMI 1 d, s. 9 SLSA 597, s. 11 SLSA 597, s. 14 (ovan) SLS 2025, s. 14 (nedan) ÖTA 135, s. 17 ÖTA 112, s. 44–45 ÖTA 139

Marcus Norrgård

En jurist bland humanister

NÄR JAG VALDES IN I SLS vetenskapliga råd för drygt ett år sedan blev jag glad men också förvånad. För en professor i juridik är SLS inte den naturligaste forskningsfinansiären eller samarbetspartnern. Den traditionella uppfattningen är, skulle jag tro, att humaniora är det som ligger i fokus för SLS. Sanningen är dock att verksamheten även inrymmer samhällsvetenskaper. Förutom att SLS har en samhällsvetenskaplig nämnd är vår ordförande, professor Åsa von Schoultz, samhällsvetare.

Det är intressant att reflektera över vad ett inval av en juridikprofessor kan innebära. Under åren har ett flertal jurister suttit i SLS ledande organ, men jag är den första juridikprofessorn sedan professorn i processrätt Otto Hjalmar Granfelt satt med i SLS styrelse 1934–1943. Även om vi i juridisk forskning inte räds äldre litteratur måste jag i ärlighetens namn erkänna att jag inte är särskilt bekant med Granfelts produktion. En snabb granskning visade dock att mina processrättskollegor emellanåt hänvisar bland annat till Granfelts *Den materiala processledningen* från 1911 som en tillåten rättskälla, alltså inte i enbart rättshistoriskt syfte.

Det skulle vara intressant att veta hur Granfelt såg sig själv som en del av SLS. Upplevde han sitt engagemang som ett arbete för det svenska i Finland eller var det litteraturen, arkiven och det humanistiska som lockade? Kanske var det helheten som kändes meningsfull? Hur jag ser min roll som medlem i vetenskapliga rådet är svårt att bedöma efter endast ett år, men en sak är klar: den humaniora atmosfären i SLS vetenskapliga råd har påverkat mig, och det är jag mycket tacksam för. Jag ska ge ett par exempel.

Det har redan under en längre tid stört mig att den juridiska utbildningen i Finland är rätt instrumentell. Fokus i studierna ligger nästan helt på juridik. Mer (allmän)bildade jurister skulle behövas i en värld som blir alltmer komplex. I och för sig tror jag att våra studerande är rätt allmänbildade, men det är nog inte tack vare juridikstudierna.

För att kunna ge studerandena en inblick i humaniora har vi startat två mindre kulturprojekt vid Helsingfors universitets juridiska utbildning i Vasa: en skönlitterär bokcirkel under ledning av professorn i juridik Petra Sund-Norrgård och ett konstprojekt tillsammans med konstnärer från konstverkstaden Malakta. För humanister låter dessa projekt antagligen rätt banala, men våra studerande är ivriga att uppleva annat än enbart juridik.

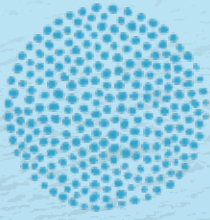
Det faktum att jag inspirerats av den humaniora atmosfären får mig att fråga om inte även andra kunde få inspiration? Kanske SLS kunde medverka till att skapa samarbeten mellan humaniora och andra vetenskaper, och på det viset stärka humanvetenskapernas roll i samhället? ●

”Mer (allmän)bildade jurister skulle behövas i en värld som blir alltmer komplex. I och för sig tror jag att våra studerande är rätt allmänbildade, men det är nog inte tack vare juridikstudierna.”

Marcus Norrgård är professor i juridik vid Helsingfors universitets juridiska utbildning i Vasa och medlem av SLS vetenskapliga råd sedan 2023. Foto: Frida Lönnroos

Miljöpris för framtid och hopp

Sininen pallo
Blå globen

Miljöpriset Blå globen delas i år ut för fjärde gången. Årets tema är lösningar för att minska överkonsumtion.

- Överkonsumtion innebär att vi konsumerar mer än vad vår planet och miljö klarar av. Överkonsumtionen återspeglas i en allt svårare hållbarhetskris, men det är inte för sent att ändra på invida handlingsmönster, säger kanslichef Jonas Lång, som ansvarar för prisjurys arbete.

I år sökte man pristagare genom en öppen utlysning, där vem som helst kunde föreslå projekt, forskning eller satsningar som minskar överkonsumtionen.

- Det vi vill prisbelöna kan vara ny teknik, sociala innovationer eller kulturella förändringar som bidrar till att skapa ett samhälle som främjar en sådan livsstil eller företags-

verksamhet som ryms inom de ramar vår planet klarar av, säger Lång.

Förslagen kommer att behandlas av en expertgrupp vars medlemmar är Kati Ihamäki, hållbarhetschef på Fiskars Abp, Riikka Suominen, journalist specialiserad på miljöfrågor, och Michael Lettenmeier, forskardoktor vid Aalto-universitetet.

Beslutet om priset på 100 000 euro tas av en prisnämnd bestående av representanter från de tre stiftelser som finansierar priset: Tiina och Antti Herlins stiftelse, Maj och Tor Nesslings stiftelse och SLS. Priset tillkännages den 4 december vid en prisceremoni på Tankehörnan vid Helsingfors universitet. Prisutdelningen är öppen för alla. ●

Magisterpris för avhandlingar i svenska språket, historia och litteratur

SLS magisterpris på 1500 euro delas i år ut till tre pristagare. Alexander Ginlund vid Åbo Akademi belönades för sin avhandling om förekomsten av grundläggande färgtermer hos svensktalande personer i Finland, Sverige och på Åland.

Susan Kiiski-Seiskari vid Tammerfors universitet fick pris för sin studie om kvinnor från den östra riksdelen som internerades på Långholmens spinnhus i Stockholm under 1780-talet.

Elisabeth Santamäki vid Helsingfors universitet tilldelades pris för sin avhandling om framställningen av den amerikanska ursprungsbefolkningen i de finlands-svenska författarna Eirik Hornborgs och Erik Munsterhjelmns indianböcker från första hälften av 1900-talet. ●

Elisabeth Santamäki, Alexander Ginlund och Susan Kiiski-Seiskari. Foto: Jan Ahlstedt

Foto: Frida Lönnroos

Ruth Illman ny forskningschef på SLS

Docent Ruth Illman valdes i april till ny forskningschef på SLS. Illman är sedan 2013 chef för Donnerska institutet för religionshistorisk och kulturhistorisk forskning i Åbo och sedan 2018 forskningschef vid Stiftelsen för Åbo Akademi. Hon är religionsvetare med fokus på judaistik.

Som forskningschef kommer Illman att ingå i SLS ledningsgrupp och leda verksamheten inom forskningssektorn. Forskningschefen ansvarar för beredningen av SLS forskningsfinansiering, såsom utdelning till forskningsprojekt, stipendier och pris.

– Befattningen lediganslogs i februari och lockade många kvalificerade sökande. Efter en omfattande rekryteringsprocess är vi mycket glada över att kunna välkomna Ruth Illman som ny forskningschef och ser fram emot att tillsammans med henne utveckla SLS forskningsfinansiering för att möta framtida utmaningar, säger vd Björn Teir.

– Forskningschefens uppgift är att möjliggöra kvalitativ, nyskapande och ansvarsfull forskning inom ramarna för SLS syfte. Jag tror på kunskapens kraft att förändra världen och på human- och samhällsvetenskapernas betydelse för att skapa en hållbar, rättvis och inkluderande framtid. Därför är jag ytterst motiverad att få arbeta för SLS, som delar de värderingarna, säger Ruth Illman.

Illman inleder sitt arbete hösten 2024. Hon efterträder SLS nuvarande forskningschef, docent Christer Kuvaja, som går i pension vid årsskiftet. ●

Joakim Frimodig invald i finansrådet

Ekonomen Joakim Frimodig valdes in i SLS finansråd vid årsmötet i april.

Frimodig är styrelseordförande för investeringsbolaget CapMan, där han var vd 2017–2023. Han är även vice ordförande i Aktias samt Inderes styrelser.

Joakim Frimodig efterträder vicehäradsövding Anna-Maja Henriksson, som hade meddelat att hon inte ställer upp för återval.

Finansrådet är vid sidan av vetenskapliga rådet SLS högsta förtroendeorgan. Finansrådet styr SLS finansierings- och placeringsverksamhet, medan vetenskapliga rådet säkerställer att litteratursällskapets vetenskapliga och kulturella syften förverkligas. ●

Foto: Marika Wäklin

SLS beviljade 1,3 miljoner euro i stipendier

I vårens stipendierunda tog SLS emot 166 ansökningar och beviljade 50 stipendier för sammanlagt 1,3 miljoner euro.

Nästa stipendieutlysning sker i september. SLS delar ut stipendier inom bland annat humaniora och samhällsvetenskaper. Mer

info om våra stipendier och projektmedel finns på sfs.fi. ●

Praktikanterna är här!

I år välkomnar SLS fem sommarpraktikanter: Nathalie Kjellman arbetar på arkivet, Karin Kvikant gör sin praktik på forskningssektorn, Emma Hägerström jobbar inom ekonomi och förvaltning, Elliot Örndahl på utgivningen och Isaac Jyväsjärvi inom kommunikationssektorn.

SLS ordnar sitt praktikantprogram för fjärde året. Målet med programmet är att erbjuda studerande inom olika studieinriktningar meningsfulla och varierande arbetsuppgifter. Praktikanterna lär sig nya färdigheter, men minst lika viktigt är att SLS lär sig av dem. Varje sommar får praktikanterna i uppgift att sammanställa en rapport som beskriver ett projekt eller en arbetsuppgift de haft under sin praktik. I rapporten får de gärna komma med konstruktiv kritik och utvecklingsförslag till SLS arbetsprocesser och produkter.

Under sommaren presenterar praktikanterna sig på SLS Instagramkonto, följ @slsfinland för att bekanta dig med dem. ●

Från vänster: Nathalie Kjellman, Elliot Örndahl, Karin Kvikant, Isaac Jyväsjärvi och Emma Hägerström. Foto: Thomas Weckström

Övre raden från vänster: Wilma Danielsson, Maria Hansson, Maja von Numers och Fanny Lehtonen. Nedre raden från vänster: Mia-Stina Söderström, Cilla Helenius, Ella Liljeqvist och Emma Backman. Foto: Elsa Danielsson, Mirjam Keskitalo, Petri Lehtonen, Ville Söderström, Annika Helenius, Seppälän koulu-kuvat, Angelica Backman

Åtta belönades med SLS studentpris

SLS delar årligen ut pris till de studenter som fått högsta poäng i studentproven i modersmål, historia och samhällslära i svenskspråkiga skolor, samt till studenter som fått högsta poäng i A-svenska i en finskspråkig skola. I år tilldelades studentpriset i historia Maja von Numers vid Gym-

nasiet Lärkan. Studentpriset i modersmålet tilldelades Emma Backman vid Topeliusgymnasiet i Nykarleby, Cilla Helenius vid Lovisa Gymnasium och Ella Liljeqvist vid Topeliusgymnasiet i Nykarleby. Studentpriset i samhällslära gick till Wilma Danielsson vid Ålands lyceum, Maria Hansson vid

Gymnasiet Lärkan och Fanny Lehtonen vid Vasa övningsskolas gymnasium. Studentpriset i A-svenska tilldelades Mia-Stina Söderström vid Tornion yhteislyseon lukio. Pristagarna får 1000 euro var. ●

Unik inblick i livet på Borstö

I över tre decennier skrev Erna Andersson, fiskarhustru på Borstö i Nagu, brev till sin goda vän Birgit Eklund i Helsingfors. I breven berättar hon detaljerat om hur vardagen på skärgårdsön såg ut.

BIRGIT EKLUND (1920–2015) och Erna Andersson (1917–1979) lärde känna varandra när de studerade vid Pargas folkhögskola under 1930-talet. Vänskapen höll livet ut och finns dokumenterad i över 130 brev som ingår i Birgit Eklunds arkiv.

Breven är skrivna åren 1946–1979 och i dem skildrar Erna Andersson allehanda vedermödor och glädjeämnen i hennes vardag på Borstö. Andersson skriver om fiske och väderförhållanden. Hon berättar om sina odlingar, om matlagning och

om sina pågående handarbeten. Sommartid återger hon vilka sommargäster som besökt Borstö, var de inkvarterats och vad de trakterats med. Andersson skriver också om vilka transportförbindelser som står till buds i skärgården och hur det går till när den första telefonen kommer till Borstö.

Birgit Eklund arbetade som receptionist vid Svenska Teatern fram till sin pensionering på 1960-talet. Hennes arkiv består huvudsakligen av brev, men även

av foton och en del personliga handlingar. I SLS arkiv finns dessutom intervjuer som har gjorts med Erna Andersson 1963 och 1972. ●

Anna von Bonsdorff är arkivarie vid SLS.

Skärgårdslivet finns också dokumenterat i fotografier och diverse trycksaker som Erna Andersson skickade med i sina brev till Birgit Eklund. Foto: Camilla Englund

Res tillbaka i tiden

Upptäck vårt arkivmaterial på sls.finna.fi

Sångerskan Marion Rung får en så kallad Derbyfrisyr under en föreläsning i Vasa 1963.
Foto: Rafael Olin. SLS/
Rafael Olins fotosamling

Öppet hus och konsert hos SLS i Vasa

13.30–14.30 **ARKIVPRESENTATION**

Välkommen till SLS i Vasa för att höra om folkmusikmaterialet i våra arkivsamlingar! Vi berättar om våra samlingar och om hur du söker, vad du kan hitta och hur du tar del av materialet i våra forskarsalar i Helsingfors och Vasa.

Anmälan: Presentationen är öppen för alla intresserade, men eftersom antalet sittplatser i forskarsalen är begränsat ber vi dig anmäla dig på adressen www.sls.fi/evenemang.

14.30–16.30 **ÖPPET HUS HOS SLS I VASA**

Efter presentationen kan du bekanta dig med vår kundtjänst, se vårt bibliotek och prata med våra arkivarier som finns på plats. Du kan också köpa folkmusikskivor och -noter, och botanisera i dubblett-hyllan där allt är gratis.

20.00 **TRADITIONSHÖRNAN**

Vi ordnar sedan flera år tillbaka konserten Traditions hörnan under Finlands svenska spelmansförbunds spelmansstämma som i år hålls i Vasa. I Traditions hörnan uppträder mindre grupper och solister med spelmansmusik och folksliga visor i traditionell eller modernare tappning. Konserten är öppen för alla, fritt inträde. Ingen förhandsanmälan behövs.

Foto: Kai Martonen

Foto: Karl Ingemar Hahnsson. SLS/Spelmansförbunds 1973

Lördagen

27.7.2024

Handelsesplanaden 23

Välkommen!

Specialforskaren Lidija Bitz och forskaren Maarit Heinonen på Naturresursinstitutet sortbestämmer äppelträd med hjälp av DNA-analys. Foto: Suvi Elo

Foto: Thomas Weckström. SLS/Alexandra Smirnoffs arkiv

Äppelbladens hemlighet

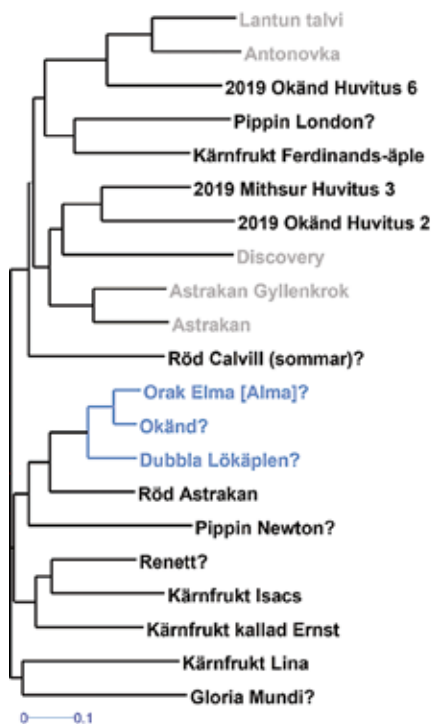
Den här historien handlar om några blad från äppelträd plockade för nästan 150 år sedan, pressade och sparade mellan anteckningar som nu finns i en arkivsamling på SLS. Den handlar också om analys av historiskt DNA och vad det kan berätta för oss. Och den handlar om försöken att reda ut från vilka sorter av äppelträd bladen var plockade.

Text: Nina Edgren-Henrichson

VI TAR DET FRÅN BÖRJAN. Alexandra Smirnoff (1838–1913), som var Finlands första pomolog, det vill säga expert på odlade frukter och bär, besökte en trädgård i Yläne i Satakunta hösten 1876 eller 1877 för att kartlägga vilka äppelsorter som växte där. Det var inte vilken trädgård som helst – den hade anlagts av **Carl Reinhold Sahlberg** (1779–1860) som var professor i naturalhistoria vid Kungliga Akademien i Åbo och professor i botanik och zoologi vid Kejserliga Alexandersuniversitetet i Helsingfors. Efter pensioneringen hade han ägnat sig åt sin trädgård på gården Huvitus i Yläne. Så här skriver Alexandra Smirnoff i sin skrift *Några ord om trädfruktodling och dess framtida ordnande i Finland* (1892) om anläggningen av trädgården:

År 1850 var planteringen slutförd och voro då utplanterade 1,227 äple-, päron-, plummon- och körsbärsträd. [...] äpleträd i 120 olika förädlade sorter, tagna från Stockholm, Lübeck och Hamburg. Endast 60 st. äpleträd voro från kärnor uppdragna på platsen och prisades som utmärkta [...].

Efter Sahlbergs död förföll fruktträdgården på Huvitus och när Alexandra Smirnoff besökte den "stodo några skelettartade träd kvar, som gengångare från en tid som flytt" i den stora fruktträdgården. Men vid bostadshuset fanns det ett trettiotal träd som fortfarande bar frukt. Det var sannolikt dem hon beskrev i sina anteckningar och plockade blad från. De bladen ligger pressade och sparade mellan sidorna i ett par av hennes anteckningshäften, som numera förvaras i SLS arkiv.

Ett dendrogram med prover från äppelbladen i Alexandra Smirnofs arkiv (svart och blått), tre prover från levande äppelträd på Huvitus tagna 2019 (svart) och några referenssorter (grått) i Naturresursinstitutets genetiska äppeldatabas. Kärnfrukterna har Carl Reinhold Sahlberg troligen själv dragit upp från frö.

Historiskt DNA

Äppelbladen i Alexandra Smirnofs arkiv, sammanlagt 13 olika, har nu DNA-analyserats med toppmoderna metoder av specialforskaren **Lidija Bitz** i laboratoriet på Naturresursinstitutet (Luke) i Jockis. De Smirnofska bladen ingår som en liten del i ett projekt som Bitz och hennes kollega, forskaren **Maarit Heinonen** deltar i, och som leds av biologen **Sanna Huttunen** och arkeobotanikern **Mia Lempiäinen-Avci** vid Åbo universitet. Forskarna undersöker DNA dels från arkeologiska fynd av äppelkärnor och rester av humle, dels från äppel- och humleprover i herbariesamlingar. Syftet med projektet är att förfina metoden att analysera historiskt DNA.

Med hjälp av analys av historiskt DNA kan man till exempel kartlägga vilka sorter som odlats i Finland och eventuellt utreda vilka sorter som är "föräldrar" till andra sorter. Det här är viktigt att veta för att den genetiska mångfalden ska kunna bevaras och för framtida fruktförädling, men också för att det är en del av vår kulturhistoria och vårt kulturarv.

Maarit Heinonen och Lidija Bitz har under tio års tid samlat in och DNA-analyserat blad från levande äppelträd i Finland. Heinonen har tillsammans med andra kolleger på Naturresursinstitutet rest runt i landet och samlat in mate-

rialet, intervjuat ägarna till äppelträden, studerat pomologisk litteratur och gått igenom arkivkällor. Tillsammans har de sedan lagt ett pussel med hjälp av DNA-analyserna och det övriga materialet för att sortbestämma proverna. Uppgifterna har samlats i institutets genetiska äppeldatabas.

För närvarande innehåller äppeldatabasen uppgifter om över 1 000 äppelbladsprover från flera hundra äppelsorter. Proverna är analyserade med 6–15 DNA-markörer. Sorterna är antingen lokala finska äppelsorter eller gamla utländska sorter som odlats länge i Finland och av vilka många blivit ovanliga. Analyserna från såväl det arkeologiska materialet och herbariematerialet som de Smirnofska bladen jämförs med uppgifterna om äppelsorterna i databasen.

Äppelbladen från Huvitus

Maarit Heinonen och hennes kolleger har också besökt Sahlbergs trädgård på Huvitus och tagit prover för databasen från några äppelträd som växer där. Ingen vet om träden är från Sahlbergs tid, om de är ympade från träd som han planterat eller om de planterats senare. Flera av dem är av okända sorter. Frågan är om något av de levande träden är av samma sort som de som Alexandra Smirnof plockade blad från och beskrev.

Maarit Heinonen och Lidija Bitz har tillsammans med kollegor samlat in blad från äppelträd runt om i Finland för DNA-analysen. Foto: Suvi Elo

DNA-markörer kopieras från proverna och ger äppelsortens genetiska "fingeravtryck". Lidija Bitz berättar att det var ganska svårt att få fram DNA ur bladen från Smirnovfs arkiv, eftersom de var i rätt dåligt skick. Men det lyckades och hon har lyckats få fram också de här sorternas fingeravtryck.

Vad säger då analysen? Lidija Bitz har skapat dendrogram, en trädliknande graf, av proverna från Smirnovfs arkiv och sorter som finns i den genetiska databasen. Hon har använt sex markörer som är gemensamma för de flera hundra äppelsorterna i databasen. Analysen visar att inget av de Smirnovfska bladen direkt matchar någon av sorterna där. Men det finns en del intressanta iakttagelser.

Gamla sorter från Ryssland och England?

Det visar sig att ett av bladen som Smirnovff plockat, men vars namn kommit bort, och bladen från den sort som Smirnovff förmodar är Orak Alma (på ett ställe har Smirnovff skrivit Orak Elma) tillhör sorter som genetiskt verkar vara förälder och avkomma. Också den sort som hon kallar Dubbla Lökäplen har samma relation till Orak Alma. Alltså kan Orak Alma vara en avkomma till de båda andra sorterna. Det här har Lidija Bitz kontrollerat genom att utvidga jämförelsen till 15 DNA-markörer.

Ekvationen kompliceras av att Alexandra Smirnovff i sina anteckningar skriver att Sahlberg hade skaffat Orak Alma från Booths plantskola i Lübeck på 1820-talet och att det är en sort som ursprungligen kommer från södra Ryssland. Kanske alla tre sorter kommer därifrån? Lidija Bitz konstaterar att det behövs fler referenser från gamla tyska och ryska sorter för att klarlägga det här.

Också en annan sort bland proverna har Maarit Heinonen fastnat speciellt för: det blad som Smirnovff antecknat som Pippin London med ett frågetecken. Fingeravtrycket från Pippin London placerade sig rätt nära fingeravtrycket från ett oidentifierat träd som Heinonen och hennes kolleger tog prov från när de besökte Huvitus 2019. Pippin London (också kallad London Pippin) är en engelsk sort från slutet av 1500-talet. Är det möjligt att det oidentifierade trädet är en Pippin London? Är trädet på Huvitus i dag i så fall detsamma eller ympat från det träd som de Smirnovfska bladen kommer från?

För att få svar på det måste Lidija Bitz och Maarit Heinonen först få en London Pippin-referens från Storbritannien. Om den träffar rätt kanske gåtan med det oidentifierade trädet kan lösas. ●

Nina Edgren-Henrichson är projektchef på SLS.

"Är trädet på Huvitus i dag i så fall detsamma eller ympat från det träd som de Smirnovfska bladen kommer från?"

Bladen har analyserats inom projektet **Seeing the unseen with aDNA** (Se det osynliga med aDNA), där aDNA står för ancient DNA det vill säga forntida DNA. Projektet finansieras av Finska Kulturfonden.

Pomologen Alexandra Smirnovfs beskrivning av ett äpple hon antagit var sorten Pippin London i Carl Reinhold Sahlbergs fruktträdgård på Huvitus i Yläne på 1870-talet. Foto: Thomas Weckström. SLS/Alexandra Smirnovfs arkiv

Vardagen rymmer det mest banala och det allra djupaste

Är vardagen bara oviktig tristess eller är den fundamentet för det allra mesta? I en tredelad bokserie dyker etnologer och folklorister ner i 1900-talet för att undersöka om det allra minsta i tillvaron kan lära oss något stort om människan.

Text: Susanna Landor

- VI GÖR DET VARDAGLIGA VETENSKAPLIGT.

Så sammanfattar **Blanka Henriksson** ambitionen bakom den digra bokserien som är det konkreta resultatet av forskningsprojektet *Vardagens rum – svensk kultur i Finland under 1900-talet*.

Henriksson, som är docent i folkloristik och äldre lektor vid Åbo Akademi, är en av redaktörerna för volym tre. Hon tycker att vi ibland är dåliga på att märka och uppmärksamma vardagen, trots att den finns här hela tiden.

– Vardagen är viktig för att vi tar den för given. Vi ser den som självklar, men det finns ingenting som är självklart. Allting är underbyggt av olika ideologier, traditioner, praktiker och allt det här som är ”sånt man bara gör”.

Vardagen var överlevnad och rörelse

Det moderna samhällets genombrott i Finland skedde under 1900-talet med allt vad det innebar av urbanisering, industrialisering, nya färdmedel, snabbare kommunikation och en allt större individuell frihet. En stor del av vardagen handlade ändå om ren överlevnad; om mat, boende, hygien och husdjur. Sjukdomar grasserade och många levde fattigt. Men nutidsmänniskan har en benägenhet att försköna livet förr, säger Henriksson.

– Vi romantiserar alltid bakåt eftersom vi ofta upplever att tiden och tekniken springer förbi oss. Samtidigt är det ju något magiskt med sekelskiftet och den industrialisering och mekanisering som skedde.

För dagens människor är det ibland svårt att förstå vilka samhälleliga kliv utvecklingen tog. Exempelvis möjliggjorde hushållsmaskinerna förvärvsarbete för husmödrarna när de inte längre behövde koka blöjor och knåda bröddegar. Avstånden, både geografiskt och människor emellan, krympte.

– När vi tittar på 1900-talet, framför allt det tidiga 1900-talet, uppfattar vi ofta de här allmogesamhällena som statiska, stillastående och isolerade. Vi upplever att det är så mycket mer dynamiskt i dag. Men rörelse och kommunikation har funnits hela tiden, på olika sätt och i olika skalor.

Det säger **Susanne Österlund-Pöttsch** som är docent i folkloristik, arkivarie vid SLS och en av redaktörerna för den första volymen i vardagsserien.

Spännande skatter i arkivet

En utgångspunkt för projektet har varit att använda sig av arkivmaterial som inte tidigare lyfts fram. Texterna är empiriskt drivna, materialet har huvudrollen och böckerna är riktade till en bred allmänhet.

Forskarna har använt konkreta exempel som citat ur frågelistmaterial och intervjuer för att lyfta fram den enskilda individen. Människan och hennes upplevelser står i fokus.

– Framför allt det äldre arkivmaterialet är spännande att lyfta fram för nya läsningar, säger Österlund-Pöttsch.

Enligt Blanka Henriksson räcker det ändå inte att bara beskriva vardagen – som forskare måste man för-

”Vardagen är viktig för att vi tar den för given. Vi ser den som självklar, men det finns ingenting som är självklart.”

Susanne Österlund-Pöttsch (t.v) och Blanka Henriksson är redaktörer för varsin bok i den tredelade bokserien *Vardagens förändringsrum*. Foto: Antti Rintala

stå och analysera den, och kunna läsa mellan raderna för att upptäcka hur individens erfarenheter speglar ett samhälleligt varande.

Medan historieskrivningen oftast har fokuserat på stora omvälvande skeenden, kan det ändå vara så att det som kanske har uppfattats som smått de facto haft en mycket större påverkan på individens livsförhållanden eller kommunikationsmöjligheter.

– Det handlar om att få en mångfasetterad bild av vad det är att vara människa, där stort och smått inverkar på olika sätt. Vi behöver förstå strukturerna bakom vårt beteende, som sega föreställningar om manligt och kvinnligt, vad som ansågs vara möjligt eller lämpligt och hur sanktioner ovanifrån såg ut på 1900-talet, säger Henriksson.

Från pottor till Amerikadrömmar

Ämnesmässigt är spektret brett i bokserien. Det kan handla om konkreta föremål som äggkopp, potta och sängbolster, om nya möjligheter att utvidga livsrummet genom cykling och telefoni, och om praktiska kunskaper i form av huskurer och brödbak. Förhållandet till naturen och djuren har en framträdande roll. Läsaren tas med såväl till förorten, sommarstället och trästaden som till skolgården och ungdomsföreningen. Berättelser om samliv och äktenskap finns med, liksom ämnen som död och mord.

Migration och kommunikation är viktiga samhällsnycklar. Susanne Österlund-Pöttsch har sysslat mycket med mobilitetsforskning och lyfter upp den påfallande stora migrationen från Österbotten till Amerika som har lämnat synliga spår i Svenskfinland.

– Migrationen har påverkat vardagen i det svensktalande Finland eftersom de globala processerna tydligt har kommit in i mikromiljöerna och det är ett samspel som funnits länge.

På 1970-talet förändrades mansrollen överlag, så även det manliga modet som blev mer fritidsbetonat. SLS/Kläder och klädsel

Äldre och nyare rörelsemönster på landsbygden syns i denna uppställning från 1910. Foto: Erik Hägglund. SLS/Erik Hägglund's fotosamling

I så gott som alla byar fanns det människor som åkte västerut för att bygga sig ett bättre liv. En del återvände, andra stannade kvar. Samma rörelsemönster pågår i dag, men i omvänd riktning: människor kommer hit för att söka uppehålle och jobb.

– De här berättelserna får gärna fungera som en påminnelse för dagens finländare om att också vi har sökt ett bättre liv annanstans och klassats som utländsk arbetskraft, säger Österlund-Pötzsch.

Ingång till stora frågor

Mycket av vardagen kan kokas ner till människans behov av struktur, rutiner och kontroll. Genom vardagen försöker vi skapa ordning i kaoset. Samtidigt handlar vardagen om att försöka skapa mening i tillvaron och den fungerar därför som ett slags passage till mer existentiella frågor – stora frågor om identitet, tillhörighet och sammanhang.

– Vardagen rymmer allt, från det mest banala till det allra djupaste. Ibland rubbas den av någonting och då måste man ta ställning till sina egna val. Varför gör jag så här och kunde man tänka eller göra på något annat sätt? Det är där de existentiella frågorna kommer in, säger Blanka Henriksson.

Susanne Österlund-Pötzsch är inne på samma linje.

– Vår vardag skapas ju av den världsbild vi har, man sätter in sig själv i ett sammanhang med tillhörigheter och sociala kontakter.

”Vi ser det till exempel i krissituationer och brutala former av avbrott i vardagen, som krig. Också i en helt exceptionell situation skapar vi människor nya rutiner och vardaglighet.”

Hon menar att det finns ett direkt förhållande till ens grundläggande existens och hur den faller ut i vardagen.

– Vi ser det till exempel i krissituationer och brutala former av avbrott i vardagen, som krig. Också i en helt exceptionell situation skapar vi människor nya rutiner och vardaglighet. Vi har en anpassningsförmåga och försöker hitta lösningar och en rytm i vår tillvaro.

Vems röst hörs i vardagen?

I dag ser forskarna en större utmaning i bevarandet av vardagens upplevelser för framtiden. Tempot är högt i västvärlden och kommunikationen blir alltmer digital, påpekar Blanka Henriksson.

– Jag tänker på människor som har språkstörningar eller på nyfinländare som inte har en stark finska eller svenska. Deras vardag är ju också viktig att bevara för att kunna förstå ett samhälle med människor av olika bakgrund, säger Henriksson.

De tre maffiga volymerna till trots finns det ämnen som den här gången lämnats utanför. Religion, tro, andlighet eller religiösa sammanslutningar berörs inte, liksom inte heller människor i marginalen.

– Vi har en del om arbetslöshet, men hade gärna lyft fram till exempel personer med funktionsvariationer, säger Blanka Henriksson.

– Men hur når man människor som vanligtvis inte får sin röst hörd? Om du inte får din röst hörd i samtiden och inte i arkiven – när ska du då få din röst hörd? Samtidigt tror jag att vi just genom att lyfta fram det vardagliga kan ge många människor som inte tar plats i historieböckerna en röst. ●

Mitt vardagsföremål

Susanne Österlund-Pötzsch:

”KAFFEMUGGEN,
som är både en tillflyktsort
och någonting som ramar in
mitt liv. Kaffet, som ju inte odlas
här, visar hur vi är kopplade
till makroperspektivet
och det globala.”

Blanka Henriksson:

”GLASÖGONEN,
som är det första jag tar
på mig varje morgon och det
sista jag lägger bort innan jag
somnar. Ett vardagligt hjälpmedel
som jag bara tänker på när det
inte fungerar, men som då har
förmågan att rubba hela
min existens.”

LÄS MER om *Vardagens föränderliga rum* och innehållet i de tre volymerna på s. 42–43 (Nytt ur SLS utgivning).

Strategier för finlandssvensk överlevnad

Under efterkrigstiden minskade andelen svenskspråkiga i Finland och det fanns en utbredd rädsla för att finlandssvenskarna skulle dö ut. En forskargrupp kartlägger hur oron ledde till nya sätt att förbättra levnadsstandarden och öka reproduktionen, men också till rasistisk retorik.

Text: Heidi Herrmann

– **ETT HOT SOM UPPFATTAS** direkt efter andra världskriget är att finlandssvenskarnas procentuella andel sjunker kraftigt. Då uppstår en kristanke; nu måste vi göra något konkret för att finlandssvenskarna inte ska försvinna, säger **Hanna Lindberg**, specialforskare i historia.

Hon leder forskningsprojektet *Minoritetsvälfärd och reproduktion: Professionaliseringen av den finlandssvenska befolkningsfrågan 1945–1990* vid Åbo Akademi. Tillsammans med docent **Jutta Ahlbeck**, historiker och sociolog, och docent **Mats Wickström**, historiker, undersöker hon synen på ”den finlandssvenska familjen” och vilka normer som gällde i politiska och ideologiska diskussioner under efterkrigstiden. Forskningsprojektet genomförs i tre delar med fokus på tre centrala finlandssvenska organisationer: Samfundet Folkhälsan, Svenska befolkningsförbundet i Finland och Kårkulla kommunalförbund. SLS stöder projektet med 450 000 euro.

– Vår forskning handlar om hur man efter andra världskriget ville öka den finlandssvenska befolkningen genom olika privata och offentliga välfärdsinitiativ, men också hur man skulle erbjuda svenskspråkiga barn, kvinnor och personer med funktionsnedsättning samma välfärd som finskspråkiga, berättar Hanna Lindberg.

Som ett svar på oron för att finlandssvenskarnas befolkningsandel minskade grundades organisationen Svenska befolkningsförbundet i Finland 1942 på initiativ av Svenska Finlands folkting. I ledningen fanns många framstående forskare, bland andra **Gunnar Fougstedt**, finländsk statistiker och demograf. Organisationen skulle stödja finlandssvenskarna i deras

hemliv och öka nativiteten. Det var också önskvärt att man skulle gifta sig med andra finlandssvenskar, berättar Hanna Lindberg.

– Finlandssvenskarna minskade framför allt i förhållande till de finskspråkiga, vilket innebar mindre makt och inflytande, säger docent Mats Wickström.

Rasistisk retorik

Verkligt akut blev läget efter kriget, då många finlandssvenskar utvandrade till Sverige. Efter kriget uppstod även moralpanik kring något som då kallades för blandäktenskap. Många finlandssvenskar, framför allt män, gifte sig med finsktalande och barnen i familjerna registrerades som finskspråkiga och sattes i finsk skola.

– Det ansågs vara en förlust för den så kallade finlandssvenska folkstammen. Det här var alltså begrepp man använde på 1950- och 1960-talen, säger Mats Wickström.

– Så kallade blandäktenskap väckte starka känslor på 1950-talet. Gemene man skrev in till tidningar och förfasade sig över utvecklingen. En del tog i bruk en rasbiologisk diskurs, genom att hävda att det var fel att blod mellan svenskspråkiga och finskspråkiga blandas, förklarar Hanna Lindberg.

– Men de åsikterna väckte även en stark motreaktion, som underströk att man minsann kan vara en god finlandssvensk trots att man är gift med en finskspråkig, fortsätter hon.

Forskarnas primära källor är arkivmaterial, dagstidningar, tidskrifter, tryckta pamfletter och böcker. Språket i dessa skulle i dag uppfattas som både stötande och rasistiskt.

”Så kallade blandäktenskap väckte starka känslor på 1950-talet. Gemene man skrev in till tidningar och förfasade sig över utvecklingen.”

– Den tidens finlandssvenskar hade en minoritetsnationalistisk syn på sin språkgrupp. Det är en del av nationalismen i allra högsta grad, att oroa sig för att den egna gruppen inte reproducerar sig tillräckligt, säger Wickström.

Till en början använde sig Svenska befolkningsförbundet i Finland av en skambeläggande ton i sin propaganda, men den övergav man snabbt som verkninglös. I stället fokuserade man på att tala för en bättre välfärdspolitik.

– De finlandssvenska kommunerna var små och agrara. Gunnar Fougstedt ansåg att man var för konservativ och passiv ute i bygderna, och att kommunalpamparna var snåla och inte planerade för framtiden.

Han ansåg att finlandssvenskarnas enda räddning var att omfamna en ny välfärdspolitik, säger Wickström.

Det skulle alltså erbjudas bättre mödravård, hälsovård, skolor och jobb i de svenskspråkiga kommunerna för att finlandssvenskarna skulle stanna kvar och få fler barn.

– Bristen på välfärdslösningar och social trygghet pekades ut som en orsak till att människor valde att flytta till Sverige eller valde finska för sina barn, eftersom de såg att det fanns fler möjligheter att få tillgång till service då. Genom att förbättra servicen både allmänt för finlandssvenskarna och för minoriteten inom minoriteten, alltså för personer med funktionsnedsättningar, ansåg man sig skapa ett välmående för hela den finlandssvenska gruppen. Så argumenterade bland andra **Margit Törnudd**, filosofie doktor och barnavårdsinspektör vid Helsingfors stad.

Hanna Lindberg ser hur vissa historiska cykler går igen:

– Medan vi i dag ser hur välfärdsstaten monteras ner, så forskar vi i en tid då den byggdes upp. Sedan har medier rapporterat om försämrade finskakunskaper bland finlandssvenskar som en orsak till att många flyttar till Sverige. Frågan om finlandssvenskarnas fortlevnad var aktuell under efterkrigstiden, men den har på inga sätt försvunnit. ●

Är Finlands svenskar dömda till undergång?

Låg nativitet, emigration hot mot vår slams framtid

Höten mot finlandssvenskheten debatterades flitigt i tidningarna under 1940- och 1950-talen, med tongångar som i dag ter sig stötande och rasistiska. Klipp ur *Vasa-bladet* och *Hufvudstadsbladet* från denna period.

Ett sätt att öka finlandssvenskarnas reproduktion var att ge bättre mödravård och hälsovård. Foto: Rafael Olin. SLS/Rafael Olins fotosamling

Ordet fritt
De blandade äkten-
skapen.

Några synpunkter i ansl. av artikeln om blandäktenkapen i fredagens Vbl. — Det talas och skrivs så mycket om att hålla svenska språket i åra, men är också icke den svenska stammens renhet en sak av största betydelse. Ingalunda var det skaparens mening att raserna skulle blandas om, det har nog människan själv hittat på och hon står i detta avseende långt lägre än djuren. Det är med beklämning man tar del av familjenotiser. Dessa problem borde ventileras mera mellan föräldrar och barn och även i spalterna. Men oftast förbigås de med tytnad. Alldeles onödigt finkänslighet. Man må vara huru svensk som helst också i ett blandäktenkap, men man kan ej komma ifrån att barnen till 50 % är finnar. Och de största »nationalisterna» finns just bland dessa avkomlingar. Och en sån grov lögn som att blandäktenkapen stannar i landet och att barnen för att bli tvåspråkiga bör ha föräldrar av olika nationalitet är det väl ingen som tror på. Det låter mycket ihärligt och falskt, då svenskar i ord och toner deklarerar sin svenskhet, men gifter sig finskt. Dessa...

KVANTREVOLUTIONEN KOMMER – ÄR DU REDO?

I SLS nya populärvetenskapliga bokserie sammanfattar docent Mikael Johansson allt som är värt att veta om de banbrytande kvantdatorerna.

Text: Heidi Herrmann

– **KVANTDATORER ÄR KULMINATIONEN** på en utveckling som började när människans förfäder klev ner från träden. Vi är alldeles i början av kvantrevolutionen nu, men den är på väg, säger docent **Mikael Johansson** som forskar i kvantmekaniska effekter och arbetar som strateg på IT-centret för vetenskap, CSC.

Han menar att kvantdatorer om tio, femton år kommer att vara en faktor att räkna med. Kvantdatorerna är oerhört kraftfulla och kan räkna ut matematiska problem inom bland annat kemi, fysik och molekylärbiologi – beräkningar som skulle ta miljarder år för en vanlig dator, för att inte tala om människan, att klura ut. I stället för ettor och nollor, som är den enhet vanliga datorer fungerar med, kan en kvantbit vara i ett tillstånd av både en etta och en nolla samtidigt. Det kallas för en superposition och gör att kvantdatorer kan hantera avsevärda mängder mer information än vanliga datorer.

– Kvantdatorer är lite som Formel 1-bilar. De passar oerhört bra på racerbanan, men funkar sämre i terräng, säger Mikael Johansson.

Kvantdatorer lämpar sig särskilt väl för beräkningar med möjligheter som växer exponentiellt. Det finns potential för kvantdatorerna att vara revolutionerande, till exempel när det gäller att räkna ut det effektivaste materialet för solceller och nya batterier.

– Vi kanske kan använda järn eller något annat material som det finns mycket av, i stäl-

Mikael Johansson, docent vid Helsingfors universitet, har forskat i och föreläst om kvantmekaniska effekter i kemi och biokemi i över tjugo år. På IT-centret för vetenskap, CSC, kombinerar han superdatorer och kvantdatorer med en vetenskapsrevolution i sikte.
Foto: Antti Rintala

”Kvantdatorer är ett praktexempel på vad människans nyfikenhet kan leda till: tämjandet av själva universums urkraft. Kvantdatorer var i tiderna mest en tankelek, bokstavligen science fiction.”

Teknologiska forskningscentralen VTT:s kvantdator på tjugo kvantbitar är Finlands andra kvantdator. Landets båda kvantdatorer, Helmi och Leena (på bilden), finns i Otnäs i Micronova-centret, den nationella forskningsinfrastrukturen för mikro- och nanoteknik. Foto: IQM

let för de på flera sätt problematiska metaller man nuförtiden måste använda.

I Finland har det byggts två kvantdatorer och den tredje blir klar ännu i år. De finska kvantdatorerna har kopplats till den europeiska superdatorn LUMI, som ligger i Kajana. Vem som helst med en forskningsidé kan ansöka om att få tid på denna superdator. Man skickar in en ansökan som utvärderas och ifall idén anses intressant, får man tillgång till superdatorn. Kvantdatorresurserna är för tillfället reserverade för användare baserade i Finland, med anknytning till ett universitet eller en yrkeshögskola. I princip kan användarna köra algoritmer på kvantdatorn från hemmasoffan. Man kan göra små kvantmekaniska experiment, till exempel en kvantsammanflätning, något tre forskare fick Nobelpriset i fysik för 2022.

– Kvantsammanflätning är då två kvantbitar blir så ihoptrasslade att de, oberoende av hur långt ifrån varandra de är, på nolltid kan veta vad den andra gör.

Varför behöver vi veta något om kvantdatorer?

– Kvantdatorer är ett praktexempel på vad människans nyfikenhet kan leda till: tämjandet av själva universums urkraft. Kvantdatorer var i tiderna mest en tankelek, bokstavligen science fiction. Sedan lyckades forskare och ingenjörer världen runt faktiskt bygga dem. Det är en positiv historia om vilka fantastiska uppfinningar vi som mänsklighet kan utveckla, ifall viljan finns, säger Johansson.

Finns det en risk för att vi blir alldeles för slöa med AI och kvantdatorer?

– Jag tror det är tvärtom, att man kan bli inspirerad att leta svar på frågor som vi inte kunde få svar på tidigare. Oberoende av hur stor verkningsgrad en dator har så kommer den inte att hitta på frågorna vi vill ha svar på. Själva frågeställningen måste fortfarande komma från människan.

Mikael Johansson betonar vikten av att grundforskning utförs även där nyttan för samhället inte genast är klarlagd och synlig. Orsaken till att Finland i dag håller världsklass inom kvantteknologi är att man 1965 grundade kalllaboratoriet på Tekniska högskolan i Otnäs i Esbo.

– Idén var att komma till så låga temperaturer som möjligt och länge fanns den kallaste punkten i universum i Otnäs.

Så småningom kom forskarna på andra användningsområden för kalllaboratoriet.

– Det är en tungt vägande orsak till att Finland i dag är på topp inom supraledande teknologi som är förutsättningen för kvantteknologi. ●

VÅRT ATT VETA – kunskap i miniformat SLS lanserade den populärvetenskapliga bokserien Vårt att veta i april 2024. I de små böckerna skriver forskare på ett lättillgängligt sätt om ett angeläget eller fängslande tema på 60 sidor. De första böckerna i serien är Kaarina Koskis och Kirsi Kanervas *Mardrömmar* och Mikael Johanssons *Kvantdatorer*.

Recept för kvinnors åkommor

Medellivslängden i början av 1800-talet var under femtio år och för kvinnor var de främsta dödsorsakerna kopplade till barnafödande. Jósef Simmlers målning av Barbara Radziwiłłs död från 1860 (beskuren). Foto: Nationalmuseet i Warszawa

För tvåhundra år sedan var recept mycket mer än bakverk och maträtter. Bland recepten på webbplatsen Historiska recept finns flera hundra botemedel, huskurer och hälsoråd. De ger oss en inblick i kvinnors åkommor innan den moderna medicinen och erbjuder ingångar till större berättelser.

Text: Charlotte Cederbom

DET ÄR MÅNGA PEPPARKAKOR, sockerkakor och mandelbakelser i de receptsamlingar som SLS projekt Historiska recept har bearbetat. Männskorna på 1700- och 1800-talen var lika förtjusta i godsaker som vi är i dag. De äldre receptsamlingarna innehåller förutom det ätbara nästan alltid uppskrifter av olika huskurer. I en av projektets handskrifter, kallad Roslinhandskriften, är recepten uteslutande av sådan karaktär.

Handskriftens äldsta delar är daterade till 1600-talet, men recepten skrevs ned i början av 1800-talet av **Hans Henrik Roslin**. Roslin (1765–1845) föddes i Åbo och arbetade som bokhållare i Helsingforsstrakten. Recepten går tillbaka på en förlaga: **Johan Haartmans Tydelige underrättelse** (1765), allmänt kallad Haartmans *Läkebok*. Haartman räknas som den finska läkekonstens fader och hans *Läkebok* fanns i många hem.

Det var inte ovanligt att för hand kopiera tryckta böcker i slutet av 1700-talet och början av 1800-talet när läs- och skrivkunnigheten bredde ut sig även bland dem som inte tillhörde den absoluta eliten. Varför Roslin på sin ålders höst valde att skriva av Haartmans *Läkebok* vet vi inte. Vi vet inte heller varför han valde just de recepten och lämnade bort andra, men däremot står det klart att Roslin har gett kvinnors åkommor stort utrymme. Roslin och hans hustru **Helena Andsten** (1771–1836) hade åtta barn och i en tid när Haartmans *Läkebok* var ett av de bästa hjälpmedlen mot barnafödandets många faror kan man tänka sig att det fanns goda skäl till Roslins val.

Råd till gravida

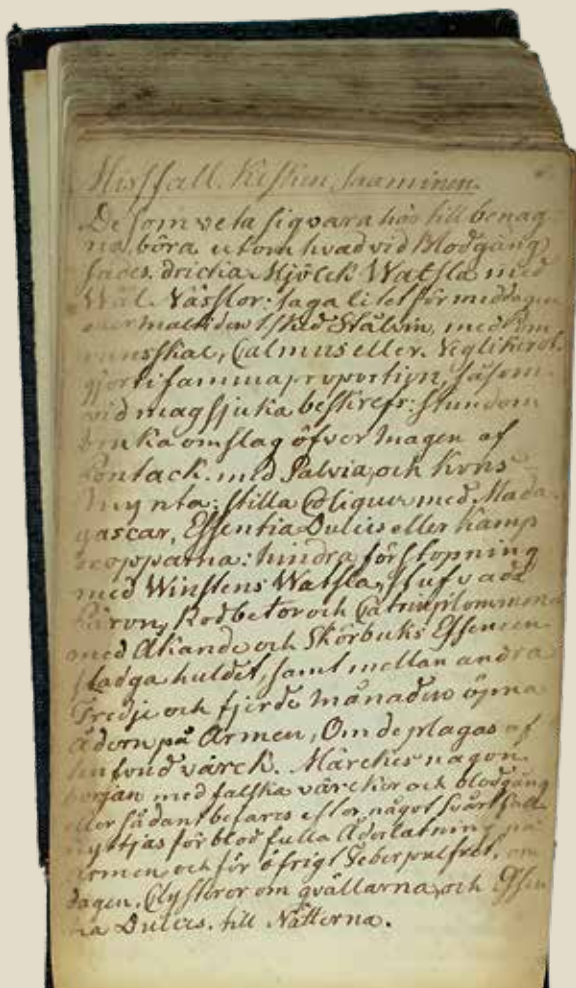
En del av huskurererna är snarast föreskrifter och snarlika de råd som blivande mödrar kan få i dag. Till exempel menar Roslin att gravida kvinnor ska akta sig för köld, tunga lyft och fall, samt för mat som kan orsaka kräkningar eller väderspänningar. Samtidigt finns det tydliga drag av en syn på den gravida kvinnan som extra mottaglig för intryck, genomsyrad av oro över den negativa påverkan intrycken kunde ha på det ofödda barnet.

På 1800-talet florerade fortfarande uppfattningen att det som hände den havande kvinnan speglades på barnet. En traditionsuppteckning

Åderlätningsjärn och låda från 1800-talet. Med åderlätningsjärnet öppnade man en blodåder så att en liten mängd blod kunde tappas. Foto: Vapriikkis bildarkiv

En sida ur Roslinhandskriften med rubriken "Misfall, Kesken Saaminen". I förlagan, Haartmans *Läkebok*, var rubrikerna skrivna på svenska, finska och latin. Foto: SLS

"En del av huskurerna är snarast föreskrifter och snarlika de råd som blivande mödrar kan få i dag. Till exempel menar Roslin att gravida kvinnor ska akta sig för köld, tunga lyft och fall, samt för mat som kan orsaka kräkningar eller våderspänningar."

från så sent som 1911 berättar om en kvinna som såg en orm på havreslätten och blev så skrämdd att hon stötte sig på räfsan, vilket gjorde att barnet föddes med en brun fläck på motsvarande kroppsdel som modern stött sig på. Enligt en annan uppteckning hade en gravid kvinna medan hon hade sett en eldsvåda tagit med handen på sin kropp och därmed orsakat barnet märken som av fingrar på samma kroppsdel.

I Roslinhandskriften kommer den här uppfattningen fram i föreskriften att gravida kvinnor ska akta sig för "skrämsla och affekter", vilka var känslotillstånd som ansågs ha stor negativ påverkan på alltifrån barnets utseende till personlighet och fysiska förmågor. Det är en intressant skärningspunkt med vår tid. Roslin och hans samtid hade inte vokabulär eller medicinsk detaljkunskap nog för att tala om stressfaktorer, men i dag vet vi att höga halter av stresshormoner under graviditeten kan leda till ökad risk för depression, ADHD och skapa förändringar i den del av hjärnan som är kopplad till emotionell och social utveckling hos barnet. Att akta sig för skrämsla och affekter torde således vara ett helt adekvat råd.

Åderlätning och andra botemedel

Andra råd har betydligt färre beröringspunkter med nutida uppfattningar och visar hur Roslin – liksom Haartman över ett halvsekel tidigare – var väl förankrad i humoralpatologin. Enligt den läran bestod kroppen av vätskor, och sjukdomar av obalans i vätskorna. Åderlätning var därför ett vanligt råd, men lämpade sig till exempel inte för "bleka, kalla, sömniga" kvinnor med "svullna fötter" som led av menstruationsplågor. Dessa borde i stället röra på sig och "gnida underlivet väl med ylle". Det var viktigt att vätskorna var i ständig, men kontrollerad rörelse. För att hålla "livet öppet" rekommenderades ofta klistir, alltså lavemang, även vid allvarliga tillstånd som livmoderframfall. En långtidslösning på problemet var vaxade "svarvade eneträsbollar" av lagom storlek, smorda med talg, som skulle "bäras i moderskidan".

Oavsett den medicinska gångbarheten i Roslins recept, visar de en make och far som intresserade sig för och hade kunskap om kvinnors sjukdomar och deras botemedel. De ger oss trådar för att väva bilden av en berättelse betydligt större än recept. ●

Charlotte Cederbom är redaktör för projektet Historiska recept vid SLS.

Emilie Gardberg

En musikalutbildning i grevens tid

KONSTUNIVERSITETET TILLKOM 2013 då tre högskolor, Bildkonstakademien, Teaterhögskolan och Sibelius-Akademien, gick samman. Sammanläggningen präglades av såväl entusiasm som motstånd. Förväntningarna var stora, men också farhågorna: Hur skulle de tre starka identiteterna kunna enas och samarbeta?

Musikteater stod högt på önskelistan för det nyskapade universitetet, det föreföll naturligt att förena styrkorna och planera en utbildning i gränssnittet mellan musik och teater. Men åren gick och uppgiften visade sig svår. Det är synnerligen resursintensivt att inleda en ny utbildning, i synnerhet en som kräver stora utrymmen och mycket service. År 2017 startades till slut en biämneshelhet i musikteater på universitetets öppna campus, ett biämne som blivit väldigt populärt – och gett mersmak.

När jag för några år sedan blev vald till dekan för Sibelius-Akademien kom de första gratulationssamtalen från bekanta inom teatervärlden. Får Konstuniversitetet äntligen en musikteaterutbildning? De som känner mig vet nämligen att det i mig bor en sann musikfantast och att jag tycker att konstformen fortfarande är gravt underskattad i Finland.

Lyckligtvis är jag inte den enda musikteaterfantasten i huset och Konstuniversitetets rektor tillsatte strax en arbetsgrupp som under det senaste året idogt jobbat med att skapa en helt ny utbildning. Primus motor har varit pop-jazzlektor Hanna Hurskainen, vars energi smittar av sig på alla.

Projektet har också understöts av den välvilligt inställda teaterbranschen, som gärna vill samarbeta och ständigt uppmuntrar oss. I planerandet har vi haft stor glädje av de olika pilotprojekten och undersökningarna som föregått detta projekt. Vi har även benchmarkat framgångsrika internationella program och ämnar samarbeta internationellt också i fortsättningen.

Behovet av en ny musikteaterutbildning är nämligen stort. För tillfället har teatrarna i Finland mer än trettio musikalerna på repertoaren samtidigt. Av biljettintäkterna kommer långt över en fjärdedel från produktioner som definieras som musikalerna. Därutöver använder många verk element från musikteatern i sina föreställningar. Musikteater intresserar publiken och har en stark dragningskraft i teatrarnas repertoar. Nivån på såväl inhemska som internationella produktioner fortsätter att stiga och genren har även i Finland utvecklats till en allt starkare och konstnärligt högklassig genre. Vi erfar alltså ett stort tryck från arbetsfältet att svara på det skriande behovet av inhemska aktörer.

Nya utbildningar är tyvärr dyra. Universitetet får finansiering för utexaminerade studerande, och ett pilotprojekt av detta slag kräver en avsevärd satsning innan en enda examen har avlagts. Med hjälp av engagerade finansiärer som helhjärtat gått in för att stödja arbetet med att skapa en ny utbildning har vi kunnat säkra vägen till utbildningsstarten.

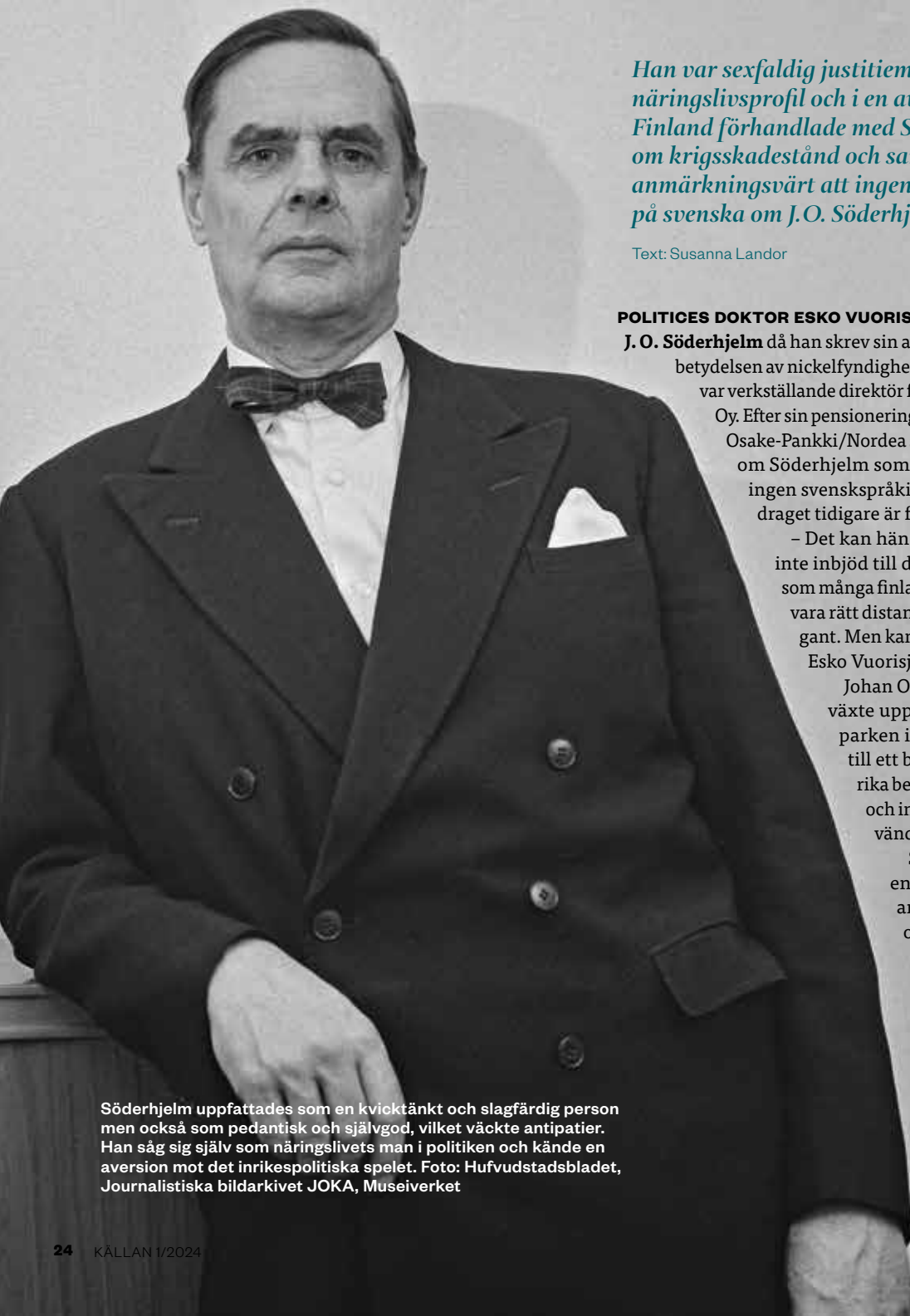
Går allting vägen så hoppas vi kunna välkomna våra första magisterstuderande i musikteater 2026. ●

Emilie Gardberg är dekan vid Sibelius-Akademien vid Konstuniversitetet. SLS stöder planeringen av den nya utbildningen i musikteater med medel ur Fredrik Pacius minnesfond. Foto: Veikko Kähkönen

”För tillfället har teatrarna i Finland mer än trettio musikalerna på repertoaren samtidigt. Av biljettintäkterna kommer långt över en fjärdedel från produktioner som definieras som musikalerna.”

EN DOLDIS MED MAKT INOM POLITIK OCH NÄRINGS LIV

Han var sexfaldig justitieminister, inflytelserik näringslivsprofil och i en avgörande roll när Finland förhandlade med Sovjetunionen om krigsskadestånd och samarbete. Det är anmärkningsvärt att ingen gett ut en biografi på svenska om J.O. Söderhjelm förrän nu.

Text: Susanna Landor

POLITICES DOKTOR ESKO VUORISJÄRVI blev intresserad av **J. O. Söderhjelm** då han skrev sin avhandling om den politiska betydelsen av nickelfyndigheterna i Petsamo. Söderhjelm var verkställande direktör för bolaget Petsamon Nikkeli Oy. Efter sin pensionering som arkivchef på Kansallis-Osake-Pankki/Nordea skrev Vuorisjärvi en biografi om Söderhjelm som utkom på finska 2019. Att ingen svenskspråkig forskare tagit sig an uppdraget tidigare är förvånansvärt.

– Det kan hända att Söderhjelm person inte inbjöd till det. Han var inte lika social som många finlandssvenskar är, utan ansågs vara rätt distanserad och till och med arrogant. Men kanske han bara var blyg, säger Esko Vuorisjärvi.

Johan Otto Söderhjelm (1898–1985) växte upp i ett bildat hem i Brunns-parken i Helsingfors, med tillgång till ett brett nätverk och inflytelserika bekanta. Han var språkkunnig och internationellt orienterad och vände sig tidigt mot Norden.

Söderhjelm hade förtroendeuppdrag inom ett stort antal idrotts- och kulturorganisationer, bland annat innehade han olika poster inom Finlands Olympiska kommitté under femtio års tid. Han var också långvarig skattmästare för SLS.

Söderhjelm uppfattades som en kvicktänkt och slagfärdig person men också som pedantisk och självgod, vilket väckte antipatier. Han såg sig själv som näringslivets man i politiken och kände en aversion mot det inrikespolitiska spelet. Foto: Hufvudstadsbladet, Journalistiska bildarkivet JOKA, Museiverket

”Söderhjelm hade stor makt under flera årtionden samtidigt som hans roll var konfliktfylld. Som riksdagsledamot och minister skulle han värna om statens och det finska folkets bästa, som näringslivsprofil skulle han driva uppdragsgivarnas intressen.”

Politiker och näringslivsman – samtidigt

Söderhjelm hade stor makt under flera årtionden samtidigt som hans roll var konfliktfylld. Som riksdagsledamot och minister skulle han värna om statens och det finska folkets bästa, som näringslivsprofil skulle han driva uppdragsgivarnas intressen. Sitt huvudvärk gjorde Söderhjelm som ombudsman för Finska träförädlingsindustriernas centralförbund där han verkade i tjugo år innan han röktes ut.

– En så här bred påverkan eller centraliserad makt skulle inte vara möjlig för dagens politiker, säger Vuorisjärvi. Det är otänkbart.

Först och främst såg sig Söderhjelm ändå som jurist. Lagboken var hans bibel, den styrde hans livsåskådning.

Vuorisjärvi lyfter fram några exempel på Söderhjelm avgörande roll i Finlands historia:

I mars–april 1948 var Söderhjelm med **Urho Kekkonen** i Moskva på uppmaning av **J. K. Paasikivi** för att göra upp fördraget om vänskap, samarbete och ömsesidigt bistånd med Sovjetunionen. Läget var spant men allt gick ändå väl. Kekkonen skördade äran för VSB-avtalet som gynnade vårt land i ett årtionde, men grovjobbet gjordes av Söderhjelm.

Redan några år före det hade Söderhjelm och Kekkonen inom fredsoppositionen byggt upp ett förtroende för varandra och för Paasikivi. Fredsoppositionen ville åstadkomma en separatfred mellan Finland och Sovjet under fortsättningskriget.

Makalös och noggrann förhandlare

Söderhjelm skicklighet som förhandlare visade sig också i samband med krigsersättningarna till Sovjet 1945–1952. Sovjet ville inte nöja sig med materiella ersättningar, utan var ute efter aktier och inflytande i finländska industribolag. Det torpederades gemensamt av Söderhjelm och **Sakari Tuomioja**, chefdirektör för Finlands Bank.

Också under stormaktsspelet mellan Tyskland och Sovjet hösten 1940 då nickelgruvorna i finska Petsamo blev spelbrickor förhandlade Söderhjelm skickligt med både Moskva och Berlin, med Finlands självständighet och intressen som insats.

Som sexfaldig justitieminister satte Söderhjelm framför allt avtryck i inrikespolitiken och lagstiftningen. För den stora publiken blev han känd då han 1965 beslutade att åtal skulle väckas mot författaren

Hannu Salama och förlaget Otava för hädelse mot Gud i boken *Midsommardansen*.

Söderhjelm yrkesbana vävdes tätt ihop med Kekkonens, och han såg Kekkonen som en garant för att hålla ryssarna på avstånd. De två blev vänner och vapendragare som dessutom delade en gemensam hemlighet: Kekkonens kontakter till den sovjetiska underrättelsetjänsten under VSB-förhandlingarna, som de aldrig avslöjade för någon utomstående.

När Kekkonen valdes till president 1956 ville han försäkra sig om Söderhjelm solidaritet genom att utse honom till justitieminister, men han litade också på Söderhjelm expertis.

Vad hade Söderhjelm och Kekkonen sagt om dagens Ryssland?

– De hade inte trott sina ögon! De skulle knappast ha varit förvånade över Rysslands agerande, men att Finland i dag är Natomedlem skulle de ha haft svårt att tro; att Finland kan ha det så här bra ställt. ●

Esko Vuorisjärvis biografi om Söderhjelm är en fascinerande berättelse om Finlands politiska historia under 1900-talet. Foto: Katariina Salmi

En statsman i två länder

Professor Charlotta Wolff belönades med Statsrådet Mauritz Hallbergs pris för en biografi om Johan Fredrik Aminoff. Han kom från Rilax gård i Västra Nyland och hann under sitt långa liv uppleva den gustavianska tiden, franska revolutionen, Napoleonkrigen och att Finland blev en del av Ryssland. Text: Michaela von Kügelgen

I SLUTET AV 1990-TALET, under studierna i historia, läste **Charlotta Wolff** historikern **Stig Ramels** biografi om **Gustaf Mauritz Armfelt**, som tillsammans med **Johan Fredrik Aminoff** och **Johan Albrecht Ehrenström** utgjorde de tre finländska gustavianerna – alltså män som stod nära den svenska kungen **Gustav III**.

Wolff fascinerades av att männens öden sammanflätades med separationen från Sverige.

– Gustavianerna valde att stanna i Finland efter 1809 och gjorde karriär i det ryska storfurstendömet, berättar Wolff.

När gårdsarkivet vid Rilax gård skulle överföras till Riksarkivet väcktes tanken på en biografi.

– **Mikael Aminoff**, som bor på Rilax, kontaktade mig, och projektet stöddes också av den Aminoffska släktföreningen. Men jag har fått skriva boken väldigt fritt och självständigt.

Utöver att Wolff har fått dyka ner i en tidsperiod hon fascineras av fick hon i maj ta emot Hallbergska priset på 25 000 euro för boken *Johan Fredrik Aminoff. Gustavian i två riken*.

Det var kanske ödets nyckel som såg till att det var just Wolff som mer än tjugo år efter att hon läste boken om Armfelt fick en förfrågan om att skriva en bok om Johan Fredrik Aminoff. Hon hade nämligen länge haft en fråga i bakhuvudet:

– Hur var det med den här mannen?

Brinner för orden

Till vardags är Charlotta Wolff professor i Finlands historia vid Åbo universitet. Biografien om Aminoff är hennes femte bok.

– Jag identifierar mig som en skrivande forskare och brinner mest för att få använda ord. Även om jag har mycket i kalendern försöker jag ordna tid för skrivandet.

Enligt Wolff har äldre forskning, och därmed även biografier, främst behandlat stora män – generaler, politiker och kungligheter. På senare år har det skrivits fler biografier om ”vanliga” människor, kvinnor och anti-hjältar.

Charlotta Wolff granskar Johan Fredrik Aminoffs liv med betoning på den gustavianska tiden och visar hur starkt 1700-talets idéer påverkade Finland. Boken har getts ut av förlaget Otava både på finska och svenska. Foto: Suvi Laine

”Även om en person har gjort stora insatser för fosterlandet, kan man nu skriva också kändare personers biografier mer kritiskt och lyfta fram mänskliga drag.”

– Det är fascinerande, för även om en person har gjort stora insatser för fosterlandet, kan man nu skriva också kändare personers biografier mer kritiskt och lyfta fram mänskliga drag, säger Wolff.

Enligt henne är Aminoff framför allt en intagande personlighet. Gustav III:s svägerska hertiginnan **Charlotta** beskrev honom som ”en ganska obetydlig person som inte har upfunnit krutet”.

– Det var en trevlig utmaning att skriva om en person som inte bara är en förebild utan också har de dunklare sidorna, säger Wolff.

Ett händelserikt liv

Johan Fredrik Aminoff levde åren 1756–1842, och just den här tidsperioden intresserar Charlotta Wolff särskilt mycket.

– Aminoff genomlevde den gustavianska tiden, franska revolutionens svallvågor, Napoleonkrigen och att Finland blev ryskt, säger Wolff.

Det finns en trippelbiografi över de tre gustavianerna som publicerades redan 1899, men boken fokuserar främst på tiden efter 1809.

– I den boken fanns det bara lite information om den gustavianska tiden som formade Aminoffs person.

Under sina 86 år levde Aminoff ett händelserikt och även dramatiskt liv. Som ung man var han en favorit vid det svenska hovet, i medelåldern var han en av de ”förhållandevis ganska goda gustavianerna” som den nya regeringen ville skuffa bort från den svenska politiken och under

den ryska tiden högaktades han som en gammal och hederlig man från ”den gamla goda tiden”.

Tack vare rikliga källor var det lätt för Wolff att komma nära Aminoff.

– Det är spännande med kontrasten mellan hans framträdande roll i Finlands tidiga 1800-tal och hurdan han var som person. Han var temperamentsfull, uppbrusande och mycket lojal som vän.

Aminoff var också utpräglat konservativ.

– Han är ganska oförändrad och trogen sina ideal hela livet, medan världen omkring förändras, berättar Wolff.

Skrivandet blev en tidsresa

I biografin valde Charlotta Wolff att lägga vikten vid Aminoffs tidiga livsskeden och fokuserade huvudsakligen på den gustavianska perioden.

– Ingen hade skrivit om det, trots att det finns många berättelser från svenska hovet och bilder och porträtt. Det blev en tidsresa för mig att skriva boken.

Gång på gång frapperades Wolff av hur liten världen är – och framför allt var – under den här tiden.

– Jag stötte hela tiden på samma personer som i min övriga forskning. Aminoff kände personligen eller indirekt alla människor av betydelse i det gustavianska Sverige.

Överlag har Wolff försökt lyfta fram Aminoffs person genom att ge tillräckligt med kontext.

– Det blir en relevantare upplevelse för läsaren när det förflutna landskapet görs bekant.

Enligt Wolff kan också konkreta livsöden ge tydligare ingångar till historien.

– Aminoffs stora tragedi är Gustav III:s död. Kungen mördades, regimen förändrades och Aminoff hamnade i fängelse. Där blev han sjuk och bitter, något som präglar resten av hans liv.

Hallbergska priset ser Wolff som ett tecken på att hon har lyckats ta med läsaren in i berättelsen.

– Medan jag skrev boken blev projektet mer aktuellt när Ryssland angrep Ukraina. Fastän boken handlar om äldre historia berör den även individens förhållande till omvärlden och den geopolitiska dimensionen. ●

Kommunernas språkrav har ökat över tid

Språkraven i Finlands tvåspråkiga kommuner har blivit mer omfattande. Samtidigt har det blivit allt vanligare att kommuner har språkrav endast för den högsta administrativa ledningen. Det framgår av statsvetaren Mikael Harjulas avhandling som i maj belönades med Statsrådet Mauritz Hallbergs pris.

Text: Michaela von Kügelgen

TVÅ TREDJEDELAR av Finlands 33 tvåspråkiga kommuner har i dag strikta bindande språkrav i både finska och svenska för personalen. Det visar **Mikael Harjulas** avhandling *En asymmetrisk tvåspråkighet? Bindande språkrav i tvåspråkiga kommuner i Finland 1950–2018* (Helsingfors universitet) som i maj belönades med Statsrådet Mauritz Hallbergs pris på 25 000 euro. Priset blev en överraskning för Harjula.

– Det känns jättefint och stort, och det är lite svårt att ta in det. Men jag är väldigt stolt.

Harjulas avhandling i allmän statslära är en jämförande kvantitativ undersökning av språkrav i tvåspråkiga kommuner i Finland.

– Tidsperioden för min forskning blev längre än jag hade tänkt, men åren 1950–2018 skedde väldigt stora förändringar i språkstrukturerna, berättar Harjula.

Förändringarna har framför allt ägt rum på lokal nivå. Speciellt svenskans andel har minskat i många kommuner. Därför var Harjulas inledande hypotes att också språkraven i svenska har blivit lägre.

– Men det här stämde inte. Tvärtom har språkraven generellt blivit mer omfattande i tvåspråkiga kommuner – samtidigt som kraven på kunskaper i finska och svenska har blivit alltmer lika. Det här gäller för både kommuner med finsk- och svenskspråkig majoritet, säger Harjula.

Mikael Harjula lade hösten 2023 fram sin doktorsavhandling om språkrav i tvåspråkiga kommuner. För sina rön har han nu mottagit Statsrådet Mauritz Hallbergs pris av SLS. Foto: Jeremic Slavoljub

”Det sägs att det har förekommit språkfred sedan krigen. Resultaten i min avhandling avspeglar den utvecklingen.”

Tvåspråkighet vanligare i dag

Enligt Mikael Harjula finns det ett antal orsaker till att hans inledande hypotes om lägre språkrav i svenska inte stämde. I början av den valda tidsperioden var det endast de största kommunerna, Helsingfors, Vasa och Åbo, som hade språkrav i sina instruktioner.

– Tvåspråkighet var framför allt ett urbant fenomen. Nu har tvåspråkigheten blivit mer allmän på individnivå också på landsbygden, säger Harjula.

För sjuttio år sedan var det troligtvis endast större kommuner som hade utbyggda förvaltningsorganisationer.

– Och då fanns ett större behov av språkrav, säger Harjula.

Han förvånades över att kommuner med finskspråkig majoritet tidigare hade mer omfattande språkrav än kommuner med svenskspråkig majoritet. Men det förklaras av att de tre största kommunerna, som också var de första med språkrav, även 1950 hade finskspråkig majoritet.

– Samtidigt som språkraven har blivit mer omfattande över tid, har kraven i det lokala majoritetsspråket närmast sig kraven i minoritetsspråket och därmed har språken blivit mer jämlika, förklarar Harjula.

Utvecklingen tolkar han som att relationerna mellan språkgrupperna har förbättrats sedan 1950.

– Det sägs att det har förekommit språkfred sedan krigen. Resultaten i min avhandling avspeglar den utvecklingen.

Numera har kommuner med svenskspråkig majoritet mer omfattande bindande krav i finska och svenska än finskspråkigt dominerade kommuner. Harjula betonar ändå att skillnaderna inte är stora.

Till exempel har skillnader i språkkunskaper betydelse för vilka språkrav som kommunerna ställer.

– Enligt tidigare undersökningar har svenskspråkiga bättre språkkunskaper i både finska och svenska, vilket innebär att kommuner med svenskspråkig majoritet har lättare att rekrytera personal som behärskar båda språken, säger Harjula.

Språkrav endast för ledningen

Svenskspråkigt dominerade kommuner med liten finskspråkig minoritet har framför allt under 2000-talet infört språkrav i sina instruktioner. En annan senare trend är att det har blivit allt vanligare med språkrav endast för kommunens högsta administrativa ledning.

– Det är en allmän utveckling i förvaltningen. Man har övergått från strikta regler till mer flexibilitet, säger Mikael Harjula.

Enligt honom handlar det delvis om att kommunerna inte längre är ensamma om att ansvara för lagstadgad service utan att allt fler privata aktörer tar hand om denna service.

– Tidigare var personalen koncentrerad till den egna kommunorganisationen, nu är det antagligen svårare att styra och reglera språkraven.

Harjula förklarar att språkraven i grunden handlar om att tvåspråkiga kommuner ska ge service på både svenska och finska.

– Språkrav är ett viktigt verktyg för att förverkliga tvåspråkiga kommuners språkliga service.

Harjula har avgränsat avhandlingen till så kallade bindande språkrav, alltså krav som kommunen bestämmer om i en instruktion. Enligt honom är bindande språkrav särskilt viktiga i kommuner med en liten språkminoritet.

– I kommuner där de båda språken är jämnstarka fungerar tvåspråkigheten mer per automatik och beaktas på ett naturligt sätt, säger Mikael Harjula. ●

ETT PRIS FÖR FRAMSTÅENDE FORSKNING

Statsrådet Mauritz Hallbergs pris instiftades 1919 av affärsmannen och politikern Mauritz Hallberg (1851–1924). SLS har sedan 1920 årligen delat ut priset för att uppmärksamma forskare som i ett vetenskapligt arbete, utgivet i original på svenska i Finland, visat prov på särskilt framstående forskning. Pristagaren utses av en prisenämnd med representanter från SLS och Åbo Akademi. I år utdelades två pris för att uppmärksamma 100-årsminnet av Hallbergs bortgång.

SPELA, LÄSA ELLER

Vad gör unga på sin fritid? Hänger de vid datorn och skjuter ner varandra i fiktiva gangstermiljöer? Läser de alls böcker, eller är de helt illitterata? I SLS frågelista Mina fiktiva världar ville vi ha svar på hur unga konsumerar fiktion i olika former.

Text: Nelly Laitinen

DE ÄLDRE FRÅGELISTSVARARNA läser gärna och ofta skönlitteratur men den yngre generationen ägnar sin fritid åt annat. Trots att majoriteten av de yngre informanterna vuxit upp med en högläsande förälder har läsningen ändå fallit bort i många fall. Vad hände? Många unga påpekar att de inte riktigt vet varför det gått så, att de i princip tyckt om att läsa eller lyssna. "Förhållandet till läsningen har varit bra men har blivit sämre ju äldre jag har blivit", skriver en man född 2004. "Dagens läsning för mig är via sociala medier, inte berättelser eller böcker", påpekar en annan. För en tredje hade poddarna tagit läsningens plats och en fjärde skyller på mobilen.

De ungdomar som ändå läser – för de finns också – föredrar oftast pappersböcker framom andra format. Ljudboken delar som vanligt åsikterna – för en del passar den utmärkt medan andra genast tappar koncentrationen. En handfull intresserar sig för fanfiction och nämner plattformen Wattpad, också den en fiktiv berättelsevärld. Det är genomgående de läsande personerna som skriver själva: berättelser, låttexter, dikter eller dagbok.

Serier som tidsfördriv

I synnerhet strömmade serier används som utfyllnad för död tid. En del läser och andra spelar datorspel, men nästan alla tittar på serier. Serier är kravlösa och de rullar på oberoende om man följer med dem eller inte. Man ser på serier eller videor då man väntar, har håltimme, har tråkigt, chillar eller försöker somna. Kanske är seriernas visuella berättelser den form av fiktion som i största grad ersatt böckernas dito?

Strömningstjänsterna upplevs som någonting vardagligt som man tar del av i sängen eller i soffan, ensam eller i sällskap. Man uppskattar att kunna prata eller äta samtidigt, och att kunna pausa. Man kan sminka sig eller spela ett spel på mobilen medan serien rullar på. Under-texter används bland annat för att hålla ljudnivån låg och ändå kunna följa med i handlingen, eller för att träna sina kunskaper i finska eller engelska.

I den mån man går på bio ska det vara en "stor film" som man har förväntningar på och vill se på en stor skärm med bra ljudkvalitet tillsammans med sina vänner och med popcorn i knät.

Teaterbesök med familjen och skolan

Hur förhåller man sig till scenkonst? Överlag hyser man respekt för scenkonstnärer men de allra flesta har gått på teater endast med skolan, aldrig med familjen. Det har förstås också att göra med utbudet på hemorten. De relativt få som gått på teater med familjen upplever teaterbesök som högtidliga – man klär upp sig och kombinerar kanske teaterbesöket med att äta på restaurang. Det blir en helhetsupplevelse där själva teaterpjäsen inte nödvändigtvis utgör det centrala, utan samvaron kring den. "De minnen som jag har från när jag var på teater med min mormor är viktiga för mig", skriver en kvinna född 2004. Naturligtvis kan en proffsig uppsättning också golva en. En kvinna född 2007 som sett *Mamma Mia* i London berättar att "uppträdandet stannade med mig dagar efteråt".

De som gått på teater endast med skolan har en svalare inställning – de flesta uttrycker sig positivt om teater, men det finns också de som tycker att teater är tråkigt eller tröttsamt. Några tyckte att scenspråket lät konstlat. "Kanske när jag blir äldre blir jag mera intresserad av att vara på teater", skriver en man född 2004.

Datorspelens virtuella världar

De flesta som svarat är faktiskt helt ointresserade av datorspel och föredrar till exempel att sporta på sin fritid. De som spelar har sinsemellan rätt olika inställning till sitt spelande. Vissa spelar för att

BINGETITTA?

vara i kontakt med sina vänner, andra spelar ensamma i internationella virtuella miljöer. En uppsjö av olika datorspel nämns: CS:GO, League of Legends, Minecraft, Red Dead Redemption 2, Grand Theft Auto V, Roblox, Moviestarplanet, Hay Day – och man spelar på dator, mobil eller med spelkonsol.

Har man en avatar styrs dess utseende oftast av spelets miljö – i ett skjutspel har en man född 2005 en avatar som ser ut som "en brottsling med luva över huvudet", en som spelar Red Dead Redemption ser ut som en cowboy. "Min avatar ser alltid annorlunda ut till mig själv, och jag betar mig som om jag var en annan person, som om jag skådespelade en karaktär", skriver en man född 2005. "Jag brukar laga gubben ganska långt som mig själv", berättar en man född 2007. En som inte har en avatar skriver att ifall han hade en skulle den vara 190 cm lång.

Också unga kvinnor spelar spel, men i mindre utsträckning. "Jag spelar hayday, där är jag bonde och sköter om min gård och pratar om grödor o komat", skriver en kvinna född 2004.

Engelskan genomsyrar allt

De som svarat ser ofta på engelskspråkiga serier och filmer med undertexter på originalspråk. Vanligtvis spelar man datorspel på engelska: "Jag pratar sällan men jag skickar mest meddelanden på engelska i spelet", skriver en man född 2004. "Naturligtvis använder man eng-

elska när man spelar", berättar en man född 2003, "alla mina internet kompisar kan bara engelska".

När man läser och skriver är det oftast på svenska och engelska. Inflytandet från engelskan märks också i svaren. Finskan är starkast i Åboland, där man både läser böcker på finska och går på finskspråkig teater.

Dagens enorma utbud

Om vi frågar oss varför så få läser, kan vi även fråga varför så få spelar datorspel. Utbudet av olika underhållningsalternativ är stort i dag, och framför allt hela tiden tillgängligt på olika apparater. För tidigare generationer var det inte så. Man fick vänta en vecka på följande avsnitt av *Lödder* och den enda apparaten, tv:n, stod i vardagsrummet. Den erbjöd heller ingalunda underhållning dygnet runt. Det gjorde däremot böckerna.

Kanske är det rätt så logiskt att vissa fiktiva världar fått ge vika för nya konkurrenter. Men ett är säkert: hur de fiktiva världarna än ser ut så har de sina anhängare i större eller mindre utsträckning.

Frågelistan *Mina fiktiva världar* riktades primärt till svenska gymnasier. Totalt 110 personer svarade, av vilka 99 var födda 2003–2007. Av dem var 62 kvinnor, 44 män och 4 uppgav sitt kön som annat. Ett tiotal var födda 1942–1999. Svaren kom från Österbotten, Åboland och Nyland. ●

Nelly Laitinen är förste arkivarie vid SLS.

"Naturligtvis använder man engelska när man spelar."

Hur påverkar AI ditt liv?

Bilden är AI-genererad med Stable Diffusion.

I en tid då artificiell intelligens (AI) blir alltmer integrerad i våra liv, står vi inför nya frågor och möjligheter. Hur påverkar AI vårt sätt att arbeta, lära oss och tänka? Vilken roll spelar teknologin i vårt samhälle och för vår framtid? SLS samlar nu in tankar om och erfarenheter av AI i dagens samhälle. Genom att ställa frågor om användningen av AI och dess inverkan på olika områden vill vi försöka fånga en bredare förståelse för hur AI-formade teknologier påverkar vår vardag.

Vi vill höra vad du tänker om AI! Delta i vår frågelista och vinn en bok. Bland alla deltagare lottar vi ut bokpris. Skicka in ditt svar senast 30.9.2024.

Du kan svara på frågelistan på sfs.fi under "Pågående insamlingar". För ytterligare information, kontakta: insamling@sfs.fi

1. VAD ÄR AI?

Vad är det första du tänker på när du hör termen "artificiell intelligens" (AI)? Vad är AI för dig? Tycker du att AI har en positiv eller negativ effekt på samhället? Varför?

2. VILKA ÄR DINA PERSONLIGA ERFARENHETER AV AI?

Hur har AI påverkat ditt liv, arbete eller dina studier? Kan du ge exempel? Har du märkt av att det används fler och fler tjänster med AI i samhället? Hur upplever du det? Använder du själv regelbundet några AI-drivna produkter, till exempel appar? Vilka? Vad tycker du om att vissa AI-tjänster samlar in personlig data om användarna? Har du försökt lära dig mer om AI på egen hand? På vilket sätt?

3. HUR SER DU PÅ FRAMTIDEN MED AI?

Hur tror du att vårt dagliga liv kommer att se ut med ännu mer avancerad AI i framtiden? Vilken roll tror du att AI kan spela för att hjälpa till att lösa samhällsproblem? Hur tror du att AI kommer att påverka jobb och arbetsmarknaden i framtiden? Vilka områden eller sektorer tror du skulle ha mest att vinna på när det gäller att integrera AI-teknologi? Finns det några etiska frågor eller andra aspekter som är kopplade till användningen av AI som oroar dig? Tycker du att det behövs någon form av politisk reglering av AI-teknologi?

Foto: Sakari Röyskö/Musikhuset

ÄNTLIGEN KLINGAR MUSIKHUSETS NYA ORGEL!

Den första januari i år invigdes Musikhusets nya orgel. SLS bidrog till finansieringen av orgeln med en halv miljon euro ur Fredrik Pacius minnesfond.

Tonsättaren Kaija Saariahos donation på en miljon euro blev år 2017 startskottet för Musikhusets nya orgel. Samma år gav Helsingfors stad, undervisnings- och kulturministeriet, musikhusets ägare Yle samt flera stiftelser tilläggsfinansiering för orgeln.

Totalt samlades 4,2 miljoner euro in för orgelbygget. SLS bidrog med en halv miljon euro ur Fredrik Pacius minnesfond. Även Finska Kulturfonden, Svenska kulturfonden,

Jane och Aatos Erkkos stiftelse och Jenny ja Antti Wihurin rahasto bidrog med finansiering.

Det går även att finansiera orgeln privat – också efter att den har tagits i bruk. Vem som helst kan köpa och namnge en egen orgelpipa via sajten urutoima.fi. En liten tungpipa kan man köpa för 50 euro, en stor principal för 5 000 euro.

Orgeln började byggas i Österrike år 2020 och invigdes i Musikhuset den 1 januari 2024.

Orgeln har 124 stämmor och 7 999 pipor. Totalt väger den ungefär 40 ton.

Musikhusets orgel är inte världens största orgel, men den största moderna konsertsalsorgeln. Den omfattar modern teknik som inte har byggts in i liknande instrument tidigare. Orgelns elektroniska system kan underhållas och repareras på distans. ●

Michaela von Kügelgen

ÅRETS CHANSER ATT HÖRA ORGELN I MUSIKHUSET:

sö 28.7 kl. 16 Söndagsmatiné: Konsert under Bachs dödsdag, **ons 31.7 kl. 12.30** Soiva urkuesittely, **må 5.8 kl. 17** Soiva urkuesittely, **lö 21.9 kl. 19** Orgelrecital – Amelie Held, **ti 1.10 kl. 19** Sacred & Saariaho, **må 11.11 kl. 19** Klang-konsert: Franz Danksagmüller, **ti 10.12 kl. 19** Christmas Carols – Joulun tarinat

Vad är SLS?

sls.fi

Vi är en **allmännyttig förening** som bevarar, utforskar och sprider kunskap om det svenska i Finland. Verksamheten är möjlig tack vare våra donatorer.

Vi har kontor i **Helsingfors** och i **Vasa**.

Vi grundades 1885 och fyller **140 år** nästa år.

Under 2023 användes **16,1 miljoner** euro för SLS verksamhet och utdelning.

Vi jobbar med arkivverksamhet, forskning, utgivning och förmögenhetsförvaltning.

HITTA DIN HISTORIA I DAGSTIDNINGAR PÅ NÄTET

Nämndes dina släktingar i pressen för hundra år sedan? Hur bevakade din lokaltidning vinterkrigets utbrott? Vad gjorde man reklam för i slutet av 1800-talet?

Nu kan du enkelt hitta all information du är nyfiken på bland hundratusentals tidningar. Alla finlandssvenska dagstidningar till och med 1949 är publicerade på Nationalbibliotekets webbplats digi.kansalliskirjasto.fi. Materialet är gratis och fritt tillgängligt, och det är enkelt att leta efter information med sökord.

Gå in på digi.kansalliskirjasto.fi och upptäck din historia!

TIPS! I SLS forskarsalar i Helsingfors och Vasa kan du även botanisera i digitaliserade tidningar från 1950 och framåt, kolla in våra öppettider på sls.fi

Foto: Linda Cantell

FRÅGOR TILL Kendra Willson

Diskussionen om runor – eller avsaknaden av dem – har varit ett återkommande tema i forskningen om förhistorisk tid i Finland. I boken Runes in Finland presenteras en del av de runinskrifter som hittats i Finland. Språkvetaren Kendra Willson är redaktör för den nyutkomna boken. Text: Michaela von Kügelgen

Var och hur många runinskrifter finns det i Finland?

– Vi vet faktiskt inte hur många inskrifter det finns, det beror också på hur man räknar. Forskare känner till två föremål med inskrifter från vikingatiden: runstensfragmentet från Hitis och ett spänne från Tuukkala i St Michel. Utöver det finns några mynt. Det finns även några inskrifter från senmedeltiden på träkar och en kam som har hittats i Åbo samt moderna inskrifter från olika delar av landet. Det finns också runstavar. Runologer räknar inte dem som runinskrifter men de har anknytning till runtraditionen.

Vad omfattar boken *Runes in Finland*?

– I boken behandlas sammanlagt ett tjugotal runinskrifter, i dem ingår även moderna inskrifter. Det brukar sägas att det inte finns många runinskrifter i Finland, men när man tittar på helheten är de runinskrifter som förekommer ganska olika. I boken vill vi ge en bredare bild av och kontext för runinskrifterna i Finland. En del av författarna i boken är runologer på heltid, andra är arkeologer eller historiker. Själva är jag språkvetare och folklorist.

Runor har debatterats mycket i Svenskfinland, varför?

– Man vet inte hur länge nordiska språk har talats i Finland, men om vi skulle hitta run-

Kendra Willson är docent i nordiska språk vid Helsingfors universitet och biträdande professor i nordiska språk vid Jagellonska universitet i Kraków. Hon har bland annat forskat i isländska personnamn och i Finlands relation till den skandinaviska runkulturen. Willson är en av tio författare i boken Runes in Finland, som hon också är redaktör för. Foto: Bartosz Glowacki

inskrifter från vikingatiden skulle det bevisa att skandinaver fanns här redan då. Debatten handlar alltså om i vilken utsträckning svenskar fanns här före medeltiden och när det svenska språket har kommit till Finland. Sedan 1800-talet har man även debatterat varför det inte finns runstenar här i samma utsträckning som i Sverige.

Varför väcker runorna känslor?

– Runt om i världen kopplas runor till magi och forntida religioner, men i Svenskfinland tror jag att det handlar om vikingaromantik, om att runor är spännande och rymmer hemligheter. I arkeologin brukar man säga att föremål inte talar, man vet alltså inte vilket språk ett föremåls användare talade, medan en inskrift är ett föremål som talar.

Vad borde "alla" veta om runor i Finland?

– Det finns få inskrifter i Finland, men de finns. Troligen finns det också inskrifter som inte ännu har upptäckts. Debatten om runorna är också ett bevis på att runor har sin plats i finländsk kultur – att man har varit nyfiken på dem och letat efter dem. Det har länge funnits kännedom om runor. Runor är inte heller ett eget språk utan ett alfabet. I Finland finns runinskrifter på svenska, fornordiska och latin. ●

Nytt ur SLS utgivning

VÅREN 2024

ESKO VUORISJÄRVI

Makten, marknaden och presidenterna En biografi om J. O. Söderhjelm

Johan Otto Söderhjelm var under flera årtionden spindeln i nätet inom Finlands politik och näringsliv. Som en färgstark person i maktens absoluta kärna väckte han också debatt.

Juristen Söderhjelm (1898–1985) var Svenska folkpartiets riksdagsman i 17 år, justitieminister i sex regeringar och en ledargestalt inom skogs- och nickelindustrin. Han var en skicklig förhandlare och internationellt inriktad nordist som talade för att föra Finland mot väst i politiska och ekonomiska samarbeten. Esko Vuorisjärvi skildrar Söderhjelmens balansgång mellan politikens och marknadskrafternas ibland helt motstridiga intressen under såväl krig som fred. Samtidigt ges nya perspektiv på nyckelhändelser under Finlands turbulenta 1900-tal.

Boken är en förkortad översättning av *J. O. Söderhjelm* min värikäs *elämä. Presidenttien salaperäinen luottomies* (Edita, 2019).

320 s., inbunden, illustrerad, cirkapris 28 euro. ISBN: 978-951-583-603-8. Omslag: Anders Carpelan. Översättning: Tobias Pettersson. Utkommer i Sverige i samarbete med Appell Förlag.

JOHANNA ILMAKUNNAS

Flitiga och sysslösa Essäer om 1700-talets Europa

Betydelsen av arbete, val av livsstil, shopping i när och fjärran, handarbete som hobby och arbete, matupplevelser, familjeförhållanden och relationer över generationsgränserna – de fenomen som uppmärksammas i *Flitiga och sysslösa* känns välbekanta från vår egen tid. Här träder 1700-talets Europa, och särskilt det svenska samhället, fram.

Flitiga och sysslösa breddar synen på arbete och livsstil inom högreståndsfamiljer ur ett kulturhistoriskt perspektiv. Korrespondens, dagböcker, räkenskaper liksom föremål, målningar och gravyrer är källor till hur människor upplevde vardagens sysslor – men också sysslöshet. Boken, som är rikt illustrerad, ger en bild av herrskapets liv under glädje och sorg, vardag och fest.

312 s., inbunden, illustrerad, cirkapris 28 euro. ISBN: 978-951-583-609-0. Omslag: Kristin Lidström. Översättning: Sofia Gustafsson. Utkommer i Sverige i samarbete med Appell Förlag.

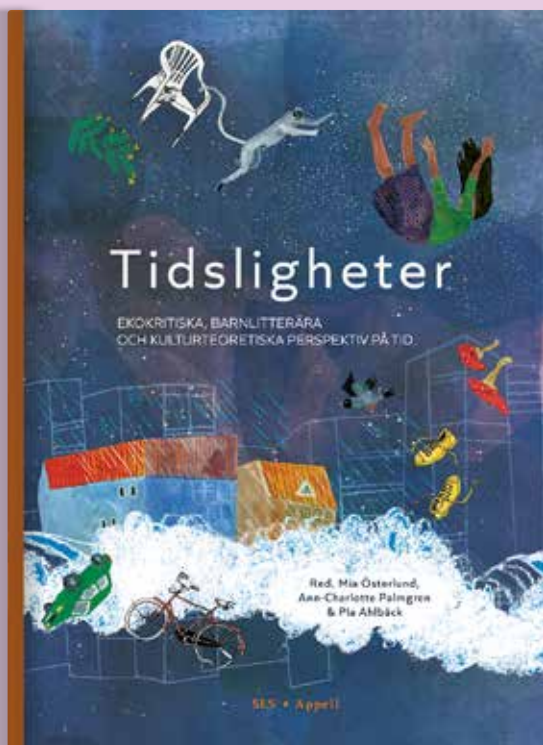
Tidsligheter

Ekokritiska, barnlitterära och kulturteoretiska perspektiv på tid

Red. Mia Österlund, Ann-Charlotte Palmgren & Pia Ahlbäck

Barnlitteratur bryter med och mot samhällets tid. Här uppmärksammar tretton forskare från Finland och Sverige den mångfald tidsligheter som finns i bilderböcker och romaner om unga. Det handlar om ungas vänskap i smarttelefonernas tid, psykisk ohälsa som bromsar ett förväntat tidsflöde, hur tidsnormer utmanas i fantasy och vad som kännetecknar ungdomsromaner i en era av klimathot. Författarna visar hur bilderböcker utforskar mörker, ängslan och ovisshet, hur bilderbokspoesi arbetar med epifanier, mekaniska förvandlingsböcker omvandlar tid och försättsblad rymmer ett flöde av tidsligheter. I de kulturteoretiska bidragen utforskas städning och bristen på tidsupplevelse, klimatfrågor och tidslighet i mem om Greta Thunberg samt hur tidslighet spelar in i litteraturundervisning.

320 s., häftad, illustrerad, cirkapris 25 euro. ISBN: 978-951-583-604-5. Omslag: Jenny Lucander. Ut kommer i Sverige i samarbete med Svenska barnboksinstitutet och Appell Förlag. Läs e-boken gratis på sls.fi.

Runes in Finland

Kendra Wilson (ed.)

Only a handful of runic inscriptions have been found in Finland. They vary in age, location, and the type of artefact on which they are carved. Some are imported, while others point to local runic literacy. The question of runes in Finland has been a recurring theme in discussions of Finnish prehistory. It is particularly significant when it comes to the question of continuity in the Swedish-speaking population.

Runes in Finland synthesizes information on these inscriptions from the Viking Age to modern times. The authors of the book examines them in relation to the archaeological record, runic practice elsewhere in the Nordic region, and their reception as part of cultural history.

264 pages, soft cover, list price 25 euros. ISBN: 978-951-583-608-3. Book cover design: Antti Pokela. Published in Sweden in cooperation with Runrön and Appell Förlag. The e-book is available on sls.fi, free of charge.

SLS utgivning kan köpas i välsorterade bokhandlar och i Vetenskapsbokhandeln (tiedekirja.fi) i Helsingfors.

ZACHARIAS TOPELIUS

Noveller i urval

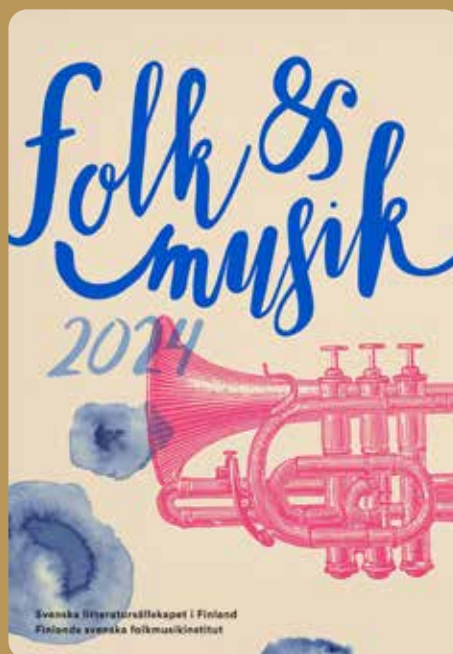
Utg. Anna Movall & Jörgen Scholz

Topelius noveller skildrar mörka familjehemligheter, förväxlingar och spökerier, men också glada picknicker med punschdränkta studenter och hisnande färder där resenärerna jagas av vargar. Berättelserna innehåller ofta komiska och burliska inslag, i elegant samspel med detaljerade miljökildringar och samtidskritik. Läsarna dras in i en fascinerande fiktiv värld, inramad av det dynamiska 1800-talet.

Topelius började sin karriär som redaktör för *Helsingfors Tidningar* som han lyckades göra omåttligt populär. Ett viktigt inslag var följetongerna. Topelius plockade upp teman och typer från europeisk romantik och planterade dem i en lokal kontext.

Urvalet bygger på delutgåvan *Noveller och kortprosa* (utg. Anna Movall & Jörgen Scholz) som ingår i Zacharias Topelius Skrifter. Litteraturvetaren Yvonne Leffler står för inledningen.

218 s., häftad, illustrerad, cirka 20 euro. ISBN: 978-951-583-607-6. Omslag: Kristin Lidström. Utkommer i Sverige i samarbete med Appell Förlag.

Musik

Folk och musik 2024

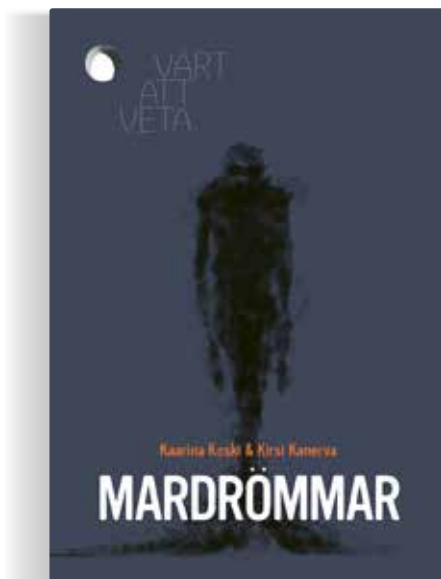
Red. Niklas Nyqvist

I årets nummer av *Folk och musik* ges flera exempel på folkmusikforskningens mångfald. Artiklarna bygger på föredrag från ett webinarium som Finlands svenska folkmusikinstitut arrangerade den 9 november 2023. Artikel-författare är Albin Ramadani Åslund och Daniel Fredriksson (Högskolan Dalarna), Martin Nybacka och Johannes Brusila (Åbo Akademi), Erik Nylander (Linköpings universitet) och Henrik Fürst (Stockholms universitet) samt Anneli Asplund (Finska Litteratursällskapet, SKS).

Omslag: Ulrika Öhman. Läs tidskriften gratis på fom.journal.fi.

VÄRT
ATT
VETA

VÄRT ATT VETA Vetenskap för nyfikna, kompakt och lättläst på 60 sidor. Värt att veta är en populärvetenskaplig bokserie där en eller två forskare tar sikte på ett tankeväckande tema i varje bok. Vi ger ut fyra böcker per år.

KAARINA KOSKI & KIRSI KANERVA

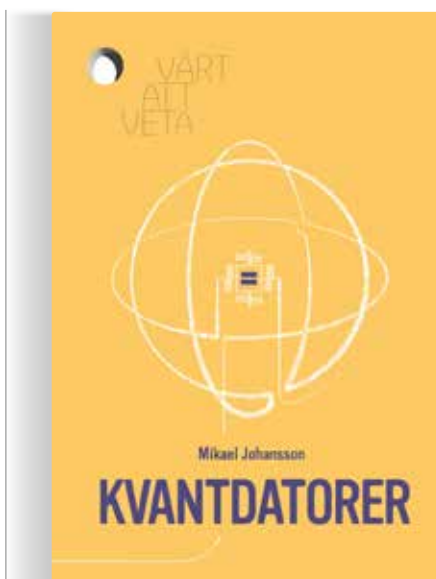
Mardrömmar

Värt att veta

Varför drömmar vi och vad handlar våra mardrömmar om? Under nattens mörka timmar kryper ofta stress, världskriser och skräckseriernas bleka vampyrer in i våra drömmar. Ända sedan antiken har man trott sig veta varför: mardrömmar bottnar i en ångestfylld kropp eller själ. Mardrömmar har också förknippats med gudomliga budskap, bestraffningar och förvarningar. Den olycksbådande maran, ett andeväsen känt för att paralysera både människor och husdjur, levde länge kvar i folktron. I skönlitteratur, dikt och film ger mardrömmar uttryck för känslor och skapar den rätta, kusliga stämningen.

Kaarina Koski och Kirsi Kanerva utforskar mardrömmarnas historia och ger exempel ur aktuell kulturforskning, psykologi och insamlade drömberättelser.

64 s., häftad, cirka 5 euro. ISBN: 978-951-583-606-9. Omslag: Antti Pokela. Översättning: Sofia Gustafsson. Utkommer i Sverige i samarbete med Appell Förlag. Läs e-boken gratis på sls.fi, finns också som ljudbok.

MIKAEL JOHANSSON

Kvantdatorer

Värt att veta

Vad skilljer en kvantdator från en superdator? Och vad har Schrödingers katt med kvantmekanik att göra? Kvantdatorerna är på god väg att revolutionera vår vardag. I framtiden kommer de att kunna utföra oerhört komplicerade beräkningar ofattbart snabbt. Med kvantdatorernas kraft är det möjligt att vi lyckas lösa gåckande gåtor, till exempel vad som händer i solceller eller i den komplexa hjärnan.

Mikael Johansson förklarar med konkreta exempel hur kvantmekaniken, som bygger på de grundläggande fysikaliska lagarna, fungerar. Han reflekterar också över framtida utmaningar och etiska aspekter. Vad får man räkna, och vinner fördelarna över nackdelarna?

60 s., häftad, cirka 5 euro. ISBN: 978-951-583-605-2. Omslag: Antti Pokela. Utkommer i Sverige i samarbete med Appell Förlag. Läs e-boken gratis på sls.fi, finns också som ljudbok.

JAN KUNNAS

Skogen

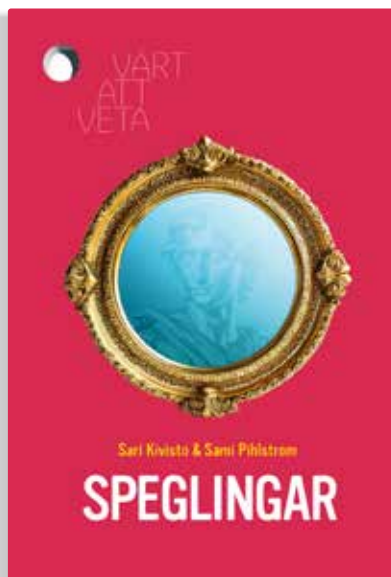
Värt att veta

Finlands skogshistoria kantas av både framgångar och konflikter. Skogen har i långa tider varit mångas levebröd och en räddare i nöden. Men det har funnits delade meningar om hur skogarna ska användas, skötas och skyddas.

Jan Kunnas tar oss från 1700-talets svedjebruk, tjärbränning och åkerröjning via 1800-talets sågverks- och pappersindustri fram till dagens bioekonomi. Vad händer när gammelskogen möter kvartalsekonomin? Skogsindustrin riktar in sig på tre månader åt gången samtidigt som skogens kvartal är minst tjugofem år – det kan nämligen ta upp till hundra år innan tall och gran växt klart och kan avverkas. Ur ett gammelskogsperspektiv är hundra år inte ens ett kvartal.

I skogen ska allt från försörjning, fritid och naturresurser till biologisk mångfald och kolsänkor samsas. Hur ska skogen brukas på bästa sätt, nu och i framtiden?

Ca 60 s., häftad, cirkapris 5 euro. Utkommer i september. ISBN: 978-951-583-619-9. Omslag: Antti Pokela. Utkommer i Sverige i samarbete med Appell Förlag. E-boken utkommer gratis på sls.fi, finns också som ljudbok.

SARI KIVISTÖ & SAMI PIHLSTRÖM

Speglingar

Värt att veta

Vem möter du i spegeln? Spegeln har genom tiderna varit en återkommande symbol inom litteratur, bildkonst och filosofi. Att se sig i spegeln innebär att betrakta och pröva sina tankar, motiv och handlingar, sitt sätt att leva. Vi speglar oss i andra människor, i naturen och i den mångfald av kulturella uttryck som omger oss.

Speglingar utforskar hur språket, litteraturen och konsten reflekterar våra föreställningsvärldar, hur vi uppfattar verkligheten. Sari Kivistö och Sami Pihlström visar hur spegeln som metafor har använts i myter, sagor och populärkultur, och vilka symboliska och moraliska dimensioner som förknippas med den. De belyser också hur den moderna filosofin laborerar med spegelmotivet för att göra relationen mellan oss själva och världen begriplig. *Speglingar* är en bok om hur vi ser oss själva.

Ca 60 s., häftad, cirkapris 5 euro. Utkommer i september. ISBN: 978-951-583-620-5. Omslag: Antti Pokela. Översättning: Pia Vuorio. Utkommer i Sverige i samarbete med Appell Förlag. E-boken utkommer gratis på sls.fi, finns också som ljudbok.

RISTO ALAPURO, MATTI AALSTALO, JUSSI SIMPURA,
AINO SINNEMÄKI, JAN SUNDBERG & HANNU UUSITALO

Erik Allardt och den moderna sociologins genombrott

Erik Allardt (1925–2020) är känd som en av sociologins nyskapare i Norden. Han introducerade den moderna sociologin med amerikansk förebild och bidrog till att ämnet började betraktas som en central samhällsvetenskap med stort inflytande på samhällsdebatten.

Allardt blev internationellt känd som forskare i politisk sociologi för sin forskning om kommunisternas väljarstöd och den nordiska välfärden. En viktig del av hans arbete handlar om finlandssvenskar och andra västeuropeiska minoriteter. I boken presenterar sex samhällsvetare Allardts forskning och analyserar hans roll som samhällspåverkare och intellektuell. Boken berättar samtidigt om samhällsutvecklingen i Finland efter andra världskriget.

Ca 300 s., inbunden, illustrerad, cirka 28 euro. Ut kommer i oktober. ISBN: 978-951-583-621-2. Omslag: Antti Pokela. Översättning: Nina Edgren-Henrichson & Thomas Rosenberg. Ut kommer i Sverige i samarbete med Appell Förlag.

INGA ELGQVIST-SALTZMAN & KATARINA SALTZMAN

En röst för frigörelse

Emma Saltzmanns livshistoria

En röst för frigörelse ger glimtar ur Emma Saltzmanns händelserika liv och speglar samtidigt kvinnornas kamp för finländsk identitet och självständighet i politiskt och socialt omskakande tider.

Vi får följa Emma Saltzman (1853–1934), född Ruin, från barndomen i Ryssland via ett liv som herrgårdsfröken i Tavastland till en tillvaro som läkarhustru i Helsingfors. Uppväxten med en livegen barnsköterska tände gnistan till att kämpa för jämställdhet, kvinnors rätt till utbildning, lika rösträtt för alla och ett Finland fritt från ryskt förtryck. Emma var aktiv i Martharörelsen, Samfundet Folkhälsan, Svenska Kvinnoförbundet och det hemliga sällskapet Kvinnokagalen.

Inga Elgqvist-Saltzman och Katarina Saltzman berättar insiktsfullt och medryckande Emma Saltzmanns livshistoria utifrån Emmas och hennes dotters anteckningar.

Ca 200 s., inbunden, illustrerad, cirka 26 euro. Ut kommer i september. ISBN: 978-951-583-617-5. Omslag: Camilla Pentti. Ut kommer i Sverige i samarbete med Appell Förlag.

Vardagens föränderliga rum under 1900-talet

Den tredelade bokserien ger inblickar i den svenskspråkiga befolkningens liv i Finland – hur människorna genom olika sätt att agera, känna och tänka skapat meningsfulla sammanhang och vardagliga rum. Bilden av den heterogena finlandssvenska kulturen fördjupas tack vare ett rikt traditionsvetenskapligt källmaterial där människor berättar om sitt 1900-tal med egen röst.

Volymerna har olika tyngdpunkter men genom hela serien löper trådar som behandlar hemmets betydelse och kulturella ordning, kommunikation och rörelse samt frågor om gemenskap och identitet. Bokserien är resultatet av forskningsprojektet *Vardagens rum – svensk kultur i Finland under 1900-talet*.

Naturen och platserna

Vardagens föränderliga rum under 1900-talet 1

Red. Bo Lönnqvist, Anna-Maria Åström & Susanne Österlund-Pötzsch

Den första volymen i bokserien undersöker kontinuitet och förändring i synen på naturen och bruket av den. En tematik rör landsortsbefolkningens näringar och arbete. Vid sidan av gården, åkern och skogen lyfts förorten och småstaden fram som symboliskt viktiga miljöer. Andra teman fokuserar på rörelsen i tid och rum, som cyklandets tjustning, telefonins genomslag, migrationens följder och tågturismens framväxt. Boken kartlägger hur vardagslivets praktiker över tid bildar mönster och utvecklingslinjer som så småningom omskapar våra kulturella miljöer.

Ca 420 s., inbunden, illustrerad, cirka 28 euro. Utkommer i augusti. ISBN: 978-951-583-612-0. Omslag: Antti Pokela. Utkommer i Sverige i samarbete med Appell Förlag. E-boken utkommer gratis på sls.fi.

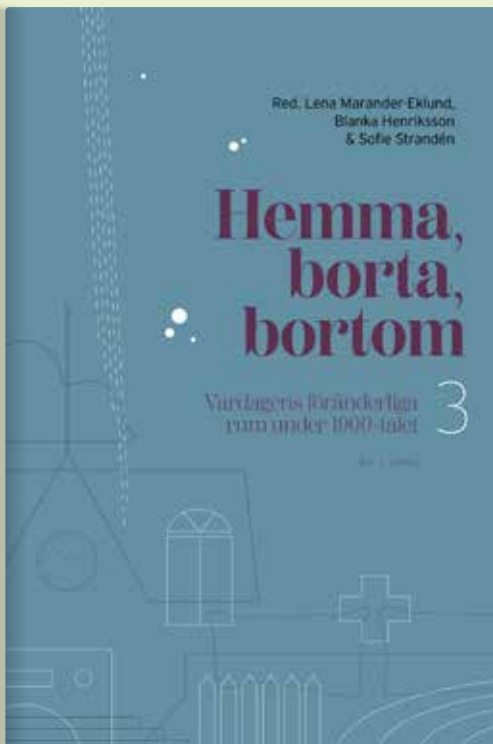
Hushållet och tingen

Vardagens föränderliga rum under 1900-talet 2

Red. Anna-Maria Åström & Fredrik Nilsson

Bokseriens andra volym sätter fokus på det materiella i hem och hushåll i olika sociala miljöer, från bondstugan till herrgården, trästaden och sommarstugan. Vardagen är uppbyggd kring användningen av föremål som med tiden förändras, återupptäcks och ersätts med nya. Också värderingar och normer tar fysisk form i artefakter och boendeformer som utgör vår materiella kultur. Vardagsföremålen präglades länge av självförsörjningen men med det expanderande konsumtionssamhället introducerades helt nya föremål och behov. I boken granskas uppfattningen om och förhållandet till hushåll, mat, inredning, kläder och tidsfördriv under det långa 1900-talet.

Ca 405 s., inbunden, illustrerad, cirka 28 euro. Utkommer i augusti. ISBN: 978-951-583-613-7. Omslag: Antti Pokela. Utkommer i Sverige i samarbete med Appell Förlag. E-boken utkommer gratis på sls.fi.

Hemma, borta, bortom

Vardagens föränderliga rum under 1900-talet 3

Red. Lena Marander-Eklund, Blanka Henriksson & Sofie Strandén

I bokseriens tredje volym studeras den föränderliga vardagen ur ett rumsligt perspektiv där olika föreställningar och tankearenor möts. Det rumsliga begreppet "hemma" representerar det familjära och hemvana, medan det "borta" råder andra regler än i hemmet. När man rör sig "bortom" det välbekanta och trygga överträds fysiska och moraliska gränser. Boken tar bland annat upp praktiker kring tvätt, brödbak och huskurer, betydelsen av föreningsliv, idrott och samvaron på skolgården samt tankar om sällskapande, äktenskap, arbetslöshet och död. Även kroppslig och mental förflyttning över nations- och språkgränser och gränsöverskridningar i den sinnliga världen står i fokus.

Ca 420 s., inbunden, illustrerad, cirka 28 euro. Utkommer i augusti. ISBN: 978-951-583-614-4. Omslag: Antti Pokela. Utkommer i Sverige i samarbete med Appell Förlag. E-boken utkommer gratis på sls.fi.

JOHANNES BRUSILA, KAARINA KILPIÖ, INKA-MARIA NYMAN & KIM RAMSTEDT

Digitala stämmor

Finlandssvensk musikkultur i förändring

Musiken är alltmer närvarande i vår vardag. Digitaliseringen har gjort det enklare att producera, sprida och lyssna på musik. Men vad innebär det för minoritetsmusik och små musikkulturer? Förstärks de av de nya möjligheterna eller drunknar de i flödet? Vilka nya uttrycksformer skapas? Hur påverkas upplevelsen av kulturell sammanhållning? Och vilken roll tar de etablerade musikinstitutionerna, till exempel public servicebolag och operahus? I boken diskuterar fyra musikforskare hur digitaliseringen har inverkat på den finlandssvenska musikkulturen, med fokus bland annat på folkmusik, populärmusik, körsång och hiphop.

Ca 250 s., häftad, cirka 25 euro. Utkommer i december. ISBN: 978-951-583-643-4. Omslag: Tom Backström. E-boken utkommer gratis på sls.fi. Utkommer i Sverige i samarbete med Gidlunds förlag.

Historiska och litteraturhistoriska studier 99

Red. Anna Biström & Jens Grandell

Temat för HLS 99 är osynliggörande/synliggörande. I texter om Sigrid Backmans och Johanna Holmströms verk ges perspektiv på hur bortglömdhet skapas eller bryts. Andra texter behandlar kulturell mångfald och identitet, synliga och osynliga barnboksförfattare, Topelius utifrån "blue humanities", Kristusgestalter hos Solveig von Schoultz, reception av förbjudna bilder och hur personhistoriskt material öppnar nya perspektiv, exempelvis utifrån barnens brev till Selma Lagerlöf. Frågan om kanon och synlighet återkommer, bland annat i diskussioner kring litterär priskultur och dramatik.

I numret ingår även Mona Forsskåhls festtal från SLS årshögtid.

Ca 350 s., häftad, cirka pris 24 euro. Utkommer i september. ISBN: 978-951-583-618-2. Omslag: Antti Pokela. E-boken utkommer gratis på hls.journal.fi.

Musik

Vila

Vila

Folkmusik från Finlands svenskbygder 41

Den nygrundade folkmusikensemblen Vila bjuder på musik inspirerad av vaggvisor. Musikerna har vilat i stämningen, lyssnat till den, spelat traditionella vaggvisor och improviserat fram nya. Det har varit en musikalisk resa där de tolkat melodier och texter fritt och skapat olika klanger till en blandning av tolkat arkivmaterial och egna kompositioner.

Ensemblens medlemmar Juulia Björn, Kirsi Ojala och Olli Varis har känt varandra länge och också jobbat tillsammans i olika projekt under årens lopp.

Cd, cirka pris 15 euro, finns också på musikströmningstjänster. Utkommer i november.

*Kära läsare,
vi på Källanredaktionen
önskar dig en härlig sommar!*

Prenumerera på SLS nyhetsbrev!

Vårt nyhetsbrev innehåller information om det senaste som pågår hos oss – från boknyheter till forskningsrön och pärlor ur SLS arkiv. Du kan prenumerera på nyhetsbrevet genom att fylla i ett formulär på sls.fi, eller skicka ett e-postmeddelande med rubriken "SLS nyhetsbrev" till nyhetsbrev@sls.fi.

Vill du bli medlem i SLS?

Du kan ansöka om medlemskap via sls.fi eller genom att skicka in en ansökan till adressen nedan. Som medlem får du SLS medlemstidning *Källan* och årsboken *Historiska och litteraturhistoriska studier* gratis samt 50 procent rabatt på ett exemplar av varje bok i SLS skriftserie (om ej annat anges). Medlemsavgifter: årsmedlemmar 25 euro, ständigt medlemskap 800 euro.

Beställ *Källan* gratis!

SLS tidning *Källan* utkommer två gånger om året. Du kan beställa hem gratis exemplar av *Källan* eller prenumerera kostnadsfritt på tidningen. För beställningar, skriv till info@sls.fi eller ring 09 618 777.

SVENSKA LITTERATURSÄLLSKAPET I FINLAND

PB 158, 00171 Helsingfors
(besöksadress: Riddaregatan 5, Helsingfors)
Öppet vardagar 9.00–16.00

SLS I VASA

Handelsplanaden 23, 65100 Vasa
Öppet tisdag–torsdag 10.00–16.00

Tfn 09 618 777 (gemensam växel)
info@sls.fi sls.fi